

2014-15. TÉL

ÉLŐ FALU

A Magyar Élőfalu Hálózat lapja

I. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

AZ ÖKOFALU-MOZGALOM KÉT ÉVTIZEDE

SZABADULNI A KOLONCOKTÓL AZ
ÖNELLÁTÁS RÉVÉN

FENNTARTHATÓ TALAJGAZDÁLKODÁS A
KISKERTBEN

GYÓGYNÖVÉNYES SZAKMAI KIRÁNDULÁS
ERDÉLYBE

TARTALOM:

Üdvözet az Olvasónak! 1

Születésnapunkra

Zaja Péter: Merengő 4

Kilián Imre: Álom és valóság - Az ökofalu-mozgalom az első évtized végén... 8

Kilián Imre: Felnőttkorba érve - Az ökofalu-mozgalom a második évtized végén 22

Önellátás, gazdálkodás

Pártha dász (Pöcze Vilmos): Szabadulni a koloncoktól... az önellátás révén 30

Gyulai Iván: Fenntartható talajgazdálkodás a kiskertben 35

Útibeszámoló

Novák Brigitta: Gyógynövényes szakmai kirándulásunk úti élményei Erdélyből 46

Üdvözet az Olvasónak!

A hazai élőfalvak hírmondója, az Élőfalu Hálózat utoljára a 2013 Nyár-Ősz számmal jelentkezett. Akkor még nem gondoltuk, hogy a lap utolsó számát adjuk ki, így el sem köszöntünk a hűséges olvasóktól. A MÉH e-Hírlevél kétheti formátuma azonban sikerrel váltotta fel az egyre „lomhább” negyedéves magazint.

A 2014-es, ópusztaszeri Nyári Élőfalu Találkózón döntöttek a születésnapjukat ünneplő kezdeményezések képviselői, hogy a kétheti e-hírlevél mellett új formában, új névvel ismét magazinnal jelentkeznek. Szándékaink szerint az Élő Falu hosszabb lélegzetű írásoknak, esszéknek ad majd helyt. Elsősorban az ökofalu mozgalom lakói, képviselői közölnek cikkeket, de „külsős” szerzőkre is számítunk.

A független, civil kezdeményezések számára források ma már alig-alig hozzáférhetőek, fenntartásában ezért számítunk a kitartó olvasótáborra, új barátainkra és majdan hirdetőkre is. Izgalommal várjuk, hogy az új formátum beváltja-e a hozzá fűzött reményeinket. Szeretettel ajánljuk az Olvasók fígyelmébe!

Kajner Péter

SZÜLETÉSNAPUNKRA

Merengő

Élt 22 évet, állna büszkén a fejfáján. Emberi korként bizony kevéske, de egy gyakorlatilag önerőből fenntartott kiadvány esetén tisztes életpálya. Bő két évtized alatt 96 alkalommal jelent meg az Élőfalu Hálózat.

**ZAJA PÉTER
NAMZI
VISNYESZÉPLAK**

A cél az 1990-es évek elején, a kezdetekkor is az volt, hogy információkkal, hírekkel segítsük az élő/ökofalu kezdeményezéseket, a hasonló tervekkel munkálkodó csoportokat, egyéneket. Emellett megosz-
szuk saját tevékenységeinket, táborainkat, örömeinket-gondjainkat, segítve ezzel a leendő társaknak a választásban. Ennek szellemében szerveződtek meg az Élőfalu találkozók, s számtalan közös program, konferencia stb. Tény, hogy a kor technikai lehetőségeihez képest egyre lassúbbak, s rugalmatlanok voltunk: jópárszor előfordult, hogy mire a lap az olvasókhoz jutott, több hír már elavult. Némi kompenzációt jelentett, hogy kb. 10 éve elektronikus formában is kiküldtük az alkalmas eszközzel rendelkező olvasóknak a lapot.

22 év, 96 szám. Az évek során jópár önkéntes s civil szervezet segített biztosítani a háttérrel munkával,

**EGY BÁNATOS
UTÓHANG, AMI
LELKESÍTŐ
ELŐSZÓNAK IS
FELFOGHATÓ**

szervezéssel, cikkekkal vagy éppen ingyenes fénymásolással, nyomtatással. Az első számon még nem szerepel dátum, de a tartalomból kiindulva 1992 szeptember-október táján keletkezhetett. Kiderül belőle,

hogy már volt előjátéka a történetnek, egy „elő-Ökofalu Hálózat” ami pár példányban készült a hírlevél előtt, egy szűkebb érdeklődői kör számára. S az ÖH volt a valódi nyitás a külvilág felé. Az első számokat a Független Ökológiai Központ és a BME Zöld Kör támogatásával teremtettük meg. Aztán az egyszemélyes szerkesztőség Visnyeszéplakra költözésével támogatónk lett a Biofarm-Zselic Alapítvány. Már a kezdetekkor új nevet kerestünk a kényszer szülte Ökofalu Hálózat helyett. Csak érdekességként, az alábbi nevek merültek fel: Ökoszemle, Zöldérő, Zöldítők, Ökoindák, Zöld Falvak, Világfa, Lét Szigetek. A hosszas ötletelések után csak a 37. számtól lett Élőfalu Háló-

zat. (Talán Fidusz a javasolta az Élőfalut, emlékeim szerint én az Élet–falu mellett kardoskodtam.) A 35. számtól a 60.-ig Nagy Ildikó kézzel írt, rajzolt gyönyörűségeit sok olvasónk azóta is ereklyeként őrzi. A modern technika lassan s olykor groteszk módon folyt bele a hírlevelek készítésébe: a hőskorban írógéppel pötyögte be valaki a tartalmat (általában nem én), később a kézzel írt-összerakott anyagból (sz)ámítógéppel lett megszerkesztve Fidusz által. Majd az „Ildikó korszakban” megfordult a világ, hiszen az ámitógéppel írt nyersanyagból írta-rajzolta meg kézzel az alkotó. Ezután következtek az ámitógépes, írottbetűs lapok, végül a jól olvasható, times betűs utolsó évfjártok Kajner Péter szerkesztésében, Kiss Kornél tördelésével. Az eredetileg kétoldalas, majd sokáig 4 oldalon megjelenő lapocskából az utóbbi években 20-24 oldalas magazin lett. Igaz, az eredetileg tervezett havonkénti megjelenés előbb kéthavira, majd negyedévesre mérséklődött. Az említetteken kívül még nagyon sok önkéntes segítőt felsorolhatnánk: Selmeczi Kovács Borbálától (lektor) kezdve Márton Gréta, Gerzsány Róbert, Trombitás Gábor, Z. Elek Anikó, Petró Tamás, Mohácsy Feri, Szekér Szimonetta, Vásárhelyi Bogi, Tóth Gábor, Zimmermann Dani, Konkoly Edit s persze a rendszeres szerzők, vezércikkírók: Czumpf Attila, Géczy Gábor, Molnár Géza, Lantos Tamás, Kilián Imre, Pártha Dász. A teljesség igénye nélkül (biztos kihagytam neveket). S a szervezetek akik a nyomtatásban, informatikai háttérben segítettek: FÖK (Független Ökológiai Központ), Ökoszolgálat, BME Zöld Kör, HUMUSZ, Jövő Nemzedékek Or-

szággyűlési Biztosának Irodája, Ökotárs Alapítvány, Visnyeszéplaki Faluvédő és Közművelődési Egyesület.

Hosszas kutatómunka után gyakorlatilag az összes régi hírlevél előkerült, talán 1-2 szám hiányzik. Ezeknek a digitalizálását megcsináljuk, s felrakjuk a honlapra is. Felmerült lehetőségként még az is, hogy egy papír alapú bekötött emlékgyűjteményt kiadjunk.

Egy korszak tehát véget ért, s helyette újat nyitunk, alkalmazkodva az informatika széles tárházához. A sokáig egyedüli híradásként szolgáló hírlevelünk mellett van már kéthetes eMÉH kiadvány, honlapunk (<http://elofaluhalozat.hu>), blogunk, fészbukon Élőfalú oldal, Fenntartható közösség, s íme debütál a papír ÉH helyébe lépő szakmai magazin. S elköszön a (fő)szerkesztő, hogy átadja a stafétát a friss erőnek: új csapathoz új kapitány kell. Sok sikert az új kiadványhoz Kajner Petinek!

AZ ELSŐ HÍRLEVÉL 1992-BŐL

Hírlevél 1.

Ökofalu hálózat

Kedves Barátom(-aim)!

Tavaly már kísérletileg próbálkoztam egy ehhez hasonló információs havilapocska terjesztésével (akiknek most eljuttattam azok közül sokan kaptátok ezt annak idején). Azokat a példányokat a BME Zöld Kör anyagi segítségével postáztam szét, de a Kör kasszája nem bírta el a rendszeres terjesztést. Jelenleg a Független Ökológiai Központ fedezi egy éven keresztül a költségeket, azaz havonként meg fog jelenni a hírlevél!

S hogy mi lesz benne? Ez rajtatok is múlik, egyrészt mivel mindenféle állatok között, a témákhoz kapcsolódó - kérés, kérdés, felajánlás, érdekes információ, stb. belekerülhet, másrészt a már működő, ill. tervezett (vagy megkezdett) ökofalu kísérletek "helyzetjelentése" is helyt kap. No meg táborok, tanfolyamok, pályázati lehetőségek, könyv, (esetleg film) ismertetés, stb. Kérem, hogy mindenki jelezzen vissza legalább most, az elején, hogy igényli -e a lapot, mert csak azoknak küldöm a továbbiakban! Másik kérdés: jelenleg egy belső címlista van, így kívülállók számára hozzáférhetetlenek a címek, de a terjesztést nagyrésztől tehermentesítené ha egy ennél nagyobb tagsággal rendelkező "információ küldő" csoporttal kooperálnák és ők küldenék ki az ÖKOFALU-HÁLÓZAT-ot is. De ha van akinek ez nem tetszik akkor az ő címét nem adom ki. További kérdések: kézzel avagy (számító) géppel frott lapot olvasnátok -e szívesebben? S van-e jobb ötletetek a "gyerek" nevére?

Várom leveleiteket az alábbi címen:

Zaja Péter
7478. Bárdudvarnok
Visnyeszéplak 48.

Hírek

Visnyeszéplak

A Zselic, bár kevesen ismerik, -vagy tán épp ezért - rendkívül tiszta vidék. A tiszta itt átvitt értelemben is igaz. Ideális egy olyan kezdeményezéshez, mint amelyet a Biofarm Zselic Alapítvány már két esztendeje csinál. A szűkebb működési területünk hajdan szebb napokat megért mára más szórttá vált tanyavilág: Visnyeszéplak, amit vörös kezek és agitátorok az elmúlt negyven év alatt apránként elpusztítottak. Ami maradt: 50-60 a helyhez kötődő ember, köztük már fiatalok is (jövendőnyek), ríszs-rossz földutak, egy "néha jó" kurblis telefon, és rengeteg elvadult parlag.

Mit is akarunk: Elsősorban normálisan élni. Ehhez apránként újítgatjuk tömésházainkat, műveljük földjeinket, és hogy valamire jussunk is, egy átfogó programot kívánunk megvalósítani, aztán szeretnénk: minősített biogazdálkodást, -zöltség, gyümölcs, gyógynövény termékfeldolgozást, kézműveséget, szociális szolgáltatást és normál falusi életet folytatni.

Hogy hol tartunk?

Röviden:

- Idén 3,5 ha-on folyt minősített biogazdálkodás - 4 családnál

- szert tettünk egy alpmunkagépre (traktor). (Külön köszönet az Autonómia Alapítványnak.)

- Novemberben szolgálatba lép a falu gondnoka aki mindent intéz, beszerez, szállít javarészt ingyen. (Ehhez a támogatást a megyétől és a népjólétiótól kapta az Alapítvány.)

Ezen kívül még sok-sok minden történik és történt velünk. Ha bővebben érdekel létezésünk bárkit is, a Hírlevél címén érdeklődjön!

Gyűrűfű

A változatosság kedvéért (és minősítve a vidék természeti értékeit) szintén a Zselicben található ez a hely is. Tervek szerint a kb. a 20 éve elhagyott (kis magyar falurombolás), Gyűrűfű falu területén épülne fel egy ökofalu, csakis környezetbarát technológiák, módszerek alkalmazásával, és a jövőben is a legteljesebben, a természettel harmóniában működne. Idén sikerült megvásárolni a Gyűrűfű Alapítványnak közel 200 hektár földet, amin egyből el is kezdődött az első épület "felhúzása". Ez közösségi házként, központként, illetve az első időkben szállásként is fog szolgálni (míg a többi ház felépül). Mivel ez egy teljesen kihalt falu, mindenféle infrastruktúra nélkül (villany kivételesen van) és a társaság is meglehetősen tapasztalatlan építkezési kérdésekben (s számtalan egyéb okok miatt), e miatt nem sikerült teljesíteni hiánytalanul az ütemtervet. Az esős időszak beállta miatt tavaszig fel lettek függesztve a főbb építési munkálatok. Amit még lehet csinálni december elejéig: tereprendezés, gyümölcsfák kitisztítása, faültetés, tűzifa gyűjtés, kemence építés, stb.

Bővebb információ a "téli szálláson" (a szomszéd falu):

Gyűrűfű Alapítvány
Fridrich Róbert (Fidusz)
7935. Ibafa
Gyűrűfű

Telefon: (70) 54-107 (főleg kedd és csütörtök este)

Kapolcs (és környéke: a Dörögdi medence)

A Dörögdi Medence önkormányzatai (Kapolcs, Pula, Öcs, Vigántpetend és Taljándörögdi), egyesületei (köztük a Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egylet) és termelőszövetkezeti szándéknyilatkozatot tettek közzé a "medence" organikus fejlesztési programjával kapcsolatban. Ennek lényege: a tsz-ek vállalják, hogy segítik a térség biogazdálkodási törekvéseit. Alapítvány révén (amelyet a fenti "csapat" hoz létre) támogatják a biotermékek feldolgozási iparágának kiépülését. Környezetvédelmi Népfőiskolát szerveznek. (oktatási és tájékoztató központ) A helyi tradíciókat is figyelembe vevő kulturális, művészeti programok szervezése.

Az alábbi címen kaphattok bővebb információt:

Független Ökológiai Központ,
Vásárhelyi Judit Budapest, 1035. Miklós tér 1.

Permakultúra tanfolyam

1992. nov. 29-dec. 6.

Lea Harrinson, ausztrál tanár fogja tartani (lesz tolmács is!). Szállást és étkezést kell fizetni.
Jelentkezés: Baji Béla Agrobotikai Intézet Tápiószéle 2766

Álom és valóság

AZ ÖKOFALU-MOZGALOM AZ ELSŐ ÉVTIZED VÉGÉN...

KILIÁN IMRE
GYŰRŰFŰ

Kivonulók

A fellazuló szocializmus éveiben már meg-megjelent néhány alternatív kezdeményezés. Nem azokról van szó, akiket a késői '80-as évek retorikája ennek nevezett, akik a politikai status quo, az egypártrendszer vagy az ország szovjet megszállása ellen emelték fel szavukat – ma inkább ellenzékinek mondanánk őket. Hanem azokról, akik valami közös gondolat vagy egyáltalán a közösség védelmében, az akkori szocialista embertípus, és a mára kialakult polgári Magyarország ellen egyszerre tiltakoztak. Bár ez utóbbit csak a Nyugatról hazaszivárgó és begyűrűző híradásokból ismerhették. Tiltakoztak tehát, méghozzá a lábukkal: ezek a jórészt értelmiségi fiatalok korábbi városi létüket hazugnak és értelmetlennek ítélve kerestek egy másik helyet maguknak a világban, ahol hont foglaltak és országot építettek.

Magyarlukafa? Falucska a Zselicben, ahová a nyolcvanas évek elején költöztek fiatalok. A beköltözőket valamiféle népi-romantikus vonzalom vezette: kézműves egyesületet alakítottak, tájházat, turisztaszállást hoztak létre, amelyekre építve népi mesterségeket oktató tanfolyamokat, táborokat tartottak

és tartanak mindmáig. Az akkori beköltözők ma már bizony legalább középkorúak, és egyesek közülük igencsak kommersz területeken mozognak, de az általuk létrehozott szellemiség továbbél, a vonzereje változatlan...

Stúdió K? A csoportot ma kísérleti színházi műhelyként ismerhetjük. A csoport művelődési házakban talált magára, és valami más akaró emberekből állt össze, olyanokból, akik a hetvenes évek végén szűknek találták az egymásra és önmagukra találás akkor lehetséges szintereit. Kivonultak tehát, igaz, csak Pilisborosjenőig, itt házat építettek, közös életre rendezkedtek be, miközben a polgári szakmájuk mellett változatlanul folytatták a szabad színházi kísérleteiket.

Vágotpuszta? A Mecsek magaslatán, Pécestől nem messze található a kicsiny, mindössze pár házból álló falucska, amire jógás fiatalok találtak rá valamikor a nyolcvanas években. Ők is megvívták a maguk harcait, aztán a pár házból sok hozzájuk került, de maradtak a faluban más emberek is. A közösség elsősorban pécsi központú baráti társaság, a helyet elsősorban szabadidős célokra használják, de mindig akadnak a házaknak állandó lakói is.

A felhozott néhány példa persze tetszőlegesen bővíthető. „Életközösségek kialakulása a nyolcvanas években nem sikerült, de majd a kilencvenesekben” – mosolyog nemlétező bajusza alatt Maurer György barátom, az érthetetlen című Harmadik Part főszerkesztője 1989-ben írt írásában. Nos, Falazó barátom kétkedő mosolyára az évtized rácáfolt. Többen úgy gondolták: nem is ki-, hanem inkább bevonultak, nem az isten háta mögé, hanem éppenséggel az Isten színe elé, és nem túlélési kísérletet folytatni,

ugyan javarészt még mindig távol állnak a kiteljesedéstől, viszont még mindig élnek. A jelen írás az eltelt bő évtized tanulságait igyekszik csokorba szedni, egyes pontokon nemzetközi tapasztalatokkal is összehasonlítást tenni...

A rendszerváltás és az ökofalu-mozgalom

A dolognak a kilencvenes évek elején különös aktualitást adott a

KÖZÖSSÉGI HÁZ
ÉPÍTŐ TÁBOR, 1992

hanem a korábbi nagyvárosi túlélési kísérletüket végre abbahagyni. Nem túlélni, hanem ÉLNI. Megmozdult valami, a kilencvenes évek elején, mintegy a rendszerváltás szülőtteként az országban több ökofalu-kezdeményezés is indult, amelyek

rendszerváltás. Addig ugyanis már a megelőző szervezkedés is a fennálló államrenddel szembeni politikai összeesküvésnek számíthatott, ezért csak egyes, kiváltságos helyzetű csoportok voltak képesek hosszabban fennmaradni. Nem volt igazán

sok ilyen csoport, ha valaki tényleg akart, könnyen eltalált valamelyik-ükhöz, de hírzárlat alatt is álltak, ezért csak informális módon, száj-hagyomány útján terjedt a hírük.

Ezekben az években mindezek csodálatosan felszabadultak, ami többféle új utat is nyitott. Egyfelől hirtelen lehetővé vált mindenféle formális szervezetet megalakítani, nagy nemzetközi alapítványok hazai szervezetein keresztül pedig lehetőség nyílt pénzforrásokot is találni. Másrészt a földár zuhanórepülésre váltott, és először ekkortájt nem volt helyből politikailag gyanús az, aki a kétszáz négyzögöles hétvégi telek méreténél nagyobbat vásárolt.

A szocializmusnak nevezett kommunizmusnak nevezett dik-

tatúra már megbukott, a helyette terjedő szabad versenyes kapitalizmus még csak csíráiban volt jelen. Sokak számára mindkét fejlődési irány halottnak tetszett, egy harmadik út, egy új fejlődési irány kijelölését szorgalmazták. Mindamellett a mozgalmak legfontosabb vezérelve – az ökológiai fenntarthatóság – a zöld mozgalmak igen erős hatását tükrözte. Talán éppen a rendszerváltás nyithatott ajtót az ilyen gondolatok terjedésének, talán a nyolcvanas évek végén az ökológiai síkon felmerülő hazai vészhelyzetek, pl. a bős-nagymarosi gát kérdése adtak alapot az őket körülvevő, de már politikai irányultságú tiltakozó mozgásoknak, és talán az ezekre adandó pozitív válasz igénye volt az, ami fiataljainkat ilyen irányba indította. Nem elég

**GYŰRŰFŰI
„TELEPÜLÉS-
RENDEZÉS” A
SZOCIALIZMUSBAN**

1986. évi 4. szám

—

valami ellen tiltakozni, valamit megtagadni, azt is tudni kell, hogy mit akarunk helyette, hogy hová megyünk.

Az idő kedvezett az ilyen törekvéseknek, szinte egyidőben jelentkeztek az egymással ma is szoros kapcsolatban levő ökofalu – később élőfalu – kezdeményezések: Visnyeszéplak, Galgahévíz, Gyűrűfű, közöttük nem kevés személyes átfedés is kialakult. Emellett természetesen formálódtak a kicsit lazábban kapcsolódók is: Gömörszőlős, ahol Gyulai Iván miskolci székhelyű Ökológiai Intézete hozta létre kísérleti terepét, vagy Agostyán, az ökofalvak előszobája, ahol az épülő gazdaságban „csupán” nyári tevékenység folyik, vagy éppen a somogyvámosi Krisna-völgy, ahol a hazai földbe elvetett idegen szellemi mag köré épül az ökológikus gazdálkodás és életmód egy teljesen ősi rendszere.

Stratégiák

A kilencvenes években megmozdult hazai ökofalvak indítékai és a kiindulási feltételek szintén különbözők voltak. Ennek fényében szinte ahány magyar ökofalu, annyiféle fejlődési pályát futott be.

Gazdaságot előbb!

Galgahévízen szoros építésű ökofalut kívántak építeni, ahol a lakosok, geometriailag legalábbis zártabb közösségekben élnek. Az ökofalu terve – ha jobban megnézzük – a beépítési sűrűség miatt valójában inkább icipici öko-városkára hasonlít. Mindazonáltal az elsődle-

ges szempont a gazdasági fenntarthatóság volt. Ezért is van, hogy az ökofalu mindmáig szinte csak papíron létezik – a legelső lépések megtételénél tartanak csupán – viszont a kezdeményezőknél virágzó gazdaságot sikerült az eltelt évtized alatt kialakítaniuk.

**„TÖBBEN ÚGY GONDOLTÁK:
NEM IS KI-, HANEM INKÁBB BE-
VONULTAK, NEM AZ ISTEN HÁ-
TA MÖGÉ, HANEM ÉPPENSÉG-
GEL AZ ISTEN SZÍNE ELÉ, ÉS
NEM TÚLÉLÉSI KÍSÉRLETET
FOLYTATNI, HANEM A KORÁBBI
NAGYVÁROSI TÚLÉLÉSI KÍSÉR-
LETÜKET VÉGRE ABBAHAGYNI.**

A kezdeményezés személyi összetétele az elmúlt időszakban meglehetősen hullámzó volt. Az induláskor komoly személyi holdudvara volt, de a hatalmas kezdeti energia itt is lecsengett. Később a csoportból sokan kiváltak; elsősorban azok, akik eltérő irányú vagy sebességű fejlődésről álmodtak, vagy akik a magas filozófiát csak fülelni jöttek, és esetleg más helyeken kívánták azt gyümölcösöztetni.

Sajnos a gazdaságépítés nehézségei háttérbe szorították a közösség fejlesztését, aminek az árát elsősorban most, a tényleges faluépítés megkezdésének idején kell megfizetni.

Osztott felelősség

Visnyeszéplak halódó falu volt a kilencvenes évek elején. Ebben a faluban fillérékért lehetett düledező falú házhoz, azt körülvevő kis földcskéhez jutni, amibe, ha a család nem volt nagyigényű, általában kis befektetés után, hamar be is lehetett költözni. A gyors beköltözés olcsósága azonban a ház átalakításának igényét is jelentette. Amit az újdonsült gazdák azonnal nem fizettek meg, azt az elkövetkező években apránként mégiscsak ki kellett fizetniük: házukat lassan-lassan át kellett építeniük, fel kellett újítaniuk ahhoz, hogy az otthonteremtés állandóságérzetét is megkapják.

A falu területe mindmáig a gazdák magántulajdonában van. Ennek hátulütője is van: egyetlen rendelettel nem tiltható meg ilyen vagy olyan káros viselkedés, például vegyszeres talaj- vagy növényvédelem, viszont mentes a központosítás mindenféle hátrányától. Vagyis nem is képzelhető el, hogy valamilyen véletlen folytán olyan emberek kerülnek döntési pozíciókba, akik önkényeskedésekkel a többi lakót és a falu létét magát is fenyegetik.

Központosítva

A gyűrűfői falu területe a kezdeményezés indulásakor, 1991-ben még egyetlen kézben, termelőszövetkezeti tulajdonban volt. Logikusnak látszott, hogy az ökofalu kezde-

KILIÁN IMRE
GYŰRŰFŰ
TÖRTÉNETÉRŐL
MESÉL

ményezők a teljes – kb. 500 hektáros – területből annyit megvásárolnak, amennyit csak lehet, és a létrehozott tulajdon közös marad. Az elképzelés szerint a létrehozott alapítvány lett a föld tulajdonosa, a faluba költöző gazdák és magánszemélyek a gazdálkodáshoz valamint a házépítéshez szükséges területet pedig csupán bérelhetik az alapítványtól. Ez merőben gyakorlati szempontból megátolja a spekulációs célú földvásárlást, másrészt viszont csodálatosan megfelel annak az alapelvnek, ami a földek piaci minőségét vitatja, és a közösségi földbirtoklás egyes helyeken hajdan virágzó hagyományát akarja újjáéleszteni.

A központosítás alapelve természetesen csak a közös döntéshozattal együtt lehet teljes. Az alapítvány mint jogi forma viszont erre a célra alkalmatlan, hiszen tagsága nincsen, vezetőségét pedig az alapítók nevezik ki. Ezt az ellentmondást tíz éven keresztül a Kuratóriumot informálisan kiegészítő falugyűlés működtetésével oldották fel, amely közfelkiáltással a Kuratórium fölé lett helyezve. Vagyis a Kuratórium a Gyűlésnek számolt be a tevékenységéről, amely lényeges kérdésekben döntéseket is hozott, sőt a Kuratórium tagjait és személyüket illetően az alapítók felé javaslatokat is tett, amit azok el is fogadtak. A helyzet magában rejtette az alapellentmondást: mi történik, ha a Kuratórium markánsan más véleményen van, mint a Gyűlés, és a közfelkiáltás jogszerűsége kevésnek bizonyul. A kimondatlan elvárás ilyen esetben a Kuratórium lemondása volt, ehhez először 2002 tavaszán nem fűlött a foga az éppen aktuális vezetőségnek,

és ugyanekkor tagadta meg először az alapítói testület a falu által javasolt vezetőség kinevezését is. A következmény a falu és az Alapítvány kettészakadása és az emberi viszonyok polarizációja lett, amit kb. tucatnyi bírósági eljárás követett.

A kezdeményezés a közösségépítés során szintén több fázison ment keresztül. Az első időszakban a dolgoznak nagy népi sátortábor jellege volt, ahol alkalmanként – és az önkéntes munkáért ellátás fejében – 50-100 ember is megfordult. A dolog ilyen, közösségi indulása azonban lassan felbomlott. Elsősorban azért, mert a területre költöző emberek egymással egy lényegesen szorosabb közösséget alkottak, és a nyáron egy-két hétre ideköltöző barátok jelentősége csökkenni kezdett. Másrészt viszont egyes építési feladatokat önkéntesekkel lehetetlen volt megoldani. Legvégül pedig a jogi akadályok rendezése után megkezdődött a magánházak építése is, ami a kezdeményezőknek pár évre igen kötött nyári elfoglaltságot adott, ami mellett alig jutott volna idő a társadalmi események, de még építőtáborok szervezésére sem.

Manapság a lakók által az Alapítvány mellett létrehozott Gyűrűfű Egyesület éppen ezt a korábban elhanyagolt közösségi funkció ismételt fellendítését tekinti legfontosabb feladatának. Előadásokat, találkozókat, és más oktatási és közösségi programokat szerveznek, amelyekre a falu lakosságán kívül külső vendégeket is meghívnak. Langyosodni látszik a viszony az Alapítvánnyal, de a korábbi széles támogatói kör ismételt felépítése igen nehéz.

Technológiák

A hazai ökofalvainkban alkalmazott technológiák meglehetősen hasonlatosak, de nem teljesen igaz ez a nemzetközi összehasonlításban is. A technikailag jobban felkészült nyugati országokban általában az öko-technikák is magasabb szintűek – nálunk inkább az évezredek vagy évszázados paraszti műveltség kikristályosította módszerek, vagy azok csupán kismértékű továbbfejlesztései maradhattak sikeresek. A technológiák kérdésében azonban megint a peremfeltételek is döntőek lehetnek: egy elhagyott laktanyát párszáz emberrel birtokba vevő csoport – már csak a különböző népsűrűség okán is – nyilvánvalóan más megoldásokat választ, mint egy elhagyott falu esetleg csupán né-

hányszor tíz személyt kitevő új honfoglalói.

Energiaviszonyok

Az energiákat illetően elsősorban a villamos energia kérdésében a legmélyebbek a különbségek. Villamos energia kisléptékű előállítása csúcstechnológia szintű műszaki feladat, akár a szélkerekek, akár a fényelemek alkalmazását nézzük is. Ezek az eszközök részben még ökológiailag is aggályosak, például a várható élettartam ismerete nélkül igencsak kérdéses, hogy egy fényelem képes-e annyi energiát megtermelni, amennyit az előállításába befektettek. Viszont az ár és költségviszonyok különbsége éppen elegendő ahhoz, hogy ilyen szerkezetek hazánkban és a kelet-európai

GÖMÖRSZŐLÓS ÖKO-NEVEZETESSÉGEI

oldalón gyakorlatilag ne tudjanak elterjedni.

Elterjedtek viszont a különböző passzív napenergia hasznosítási megoldások – a házak vastag vályogfala önmagában is kiváló hőszigetelő képességű, amelyet kívülről még nádpalló réteg fokozhat, és az ablakok is a legtöbbször nem is csak kettő-, hanem éppenséggel három rétegűek.

A legtöbb helyen használnak napkollektoros vízmelegítést is. A legegyszerűbb és legolcsóbb megoldás a Rózsa Sanyi ökobetyár által készített tartálykollektor, ami májustól szeptemberig víznyomás és egyéb műszaki elemek nélkül is, az idő 90%-ában kellően meleg vizet szolgáltathat. A megoldás kritikus és javíthatatlan pontja maga a tartály, ami miatt a berendezést néhol szidják is, mert a tartály kilukadt, máshol viszont évek óta tökéletes a működés.

A napkollektoros vízmelegítés drágább, de jobb hatásfokú megoldása a síkkollektorok alkalmazása. A drágaság indoka: a technológia a kétkörös vízrendszerrel lényegesen komolyabb. Egyrészt ugyanis a téli üzemre is gondolva, a kollektorban fagyálló folyadék is keringhet, másrészt viszont a rendszerhez hozzátartoznak a nyomáskapcsolók, keringető szivattyúk, hőcserélők, ki-egyenlítő tartályok, vagyis az egész masszív csúcstechnológiát igényel, villanyfüggőséggel egyetemben. Viszont egy ilyen rendszer lényegesen hatékonyabb a tartálykollektornál, télen is működik, hője pedig fűtésre, pl. nem lakott házak vagy házrészek téli fagymentesítésére is

felhasználható. Ilyen is található jó néhány helyen, és ezzel kapcsolatban is igaz, hogy minden gazda a maga kollektorát dicséri.

A fűtés ökofalvainkban szinte százszázalékosan fával történik, a fatüzeléses kemence pedig a legtöbbször egybe van építve a vízmelegítésre szolgáló kazánal is. Ez egyrészt a ház távolabbi helységeinek radiátoros fűtését jelentheti, másrészt viszont a téli melegvzellátás is ilyen módon történik.

Érdekes kezdeményezés egyes nyugati ökofalvakban a központi fűtés: a faluhoz egyetlen kazánház tartozik, amely faaprítékkal működik. A faapríték ebből a szemszögből folyadékjellegű, vagyis a kazán az elért hőfok leesésekor automatikusan táplálja önmagát, és így az egész rendszer csupán pár dolgozó felügyeletét igényli.

Víz és szennyvíz

A legnagyobb ökológiai anyagkörü forgalom a vízé. Nem csoda, hogy a használati és ivóvíz biztosítása, valamint a használt szennyvíz tisztítása a legkomolyabban vett alapfeladatok, sőt egyenesen a falukezdeményezések buktatókérdései közé tartoznak.

Vízet alapvetően háromféle forrásból lehet szerezni: kutakból kiszivattyúzni, esővizet összegyűjteni és felszíni vízfolyásokból vizet nyerni. Ezek közül az utolsó igazából nem üzemszerű megoldás, mert egy házban belül is megoldható feladatra annál nagyobb léptékű megoldást

NAPKOLLEKTOR
A GYŰRŰFŰI
LOVASTANYA
VENDÉGHÁZON

ad. A kutakból történő kivétel esetén a víz nagyobb mennyiségű tárolására az ismeretlen kiterjedésű és vízmozgású és utánpótlású vízadó réteget használjuk. Az utánpótlás kérdésében a legfelső vízadó réteg helyzete a legegyszerűbb: könnyen pótlódik, de könnyen ki is merülhet egy-egy szárazabb nyár vagy erősebb vízkivétel esetén. Minthogy ilyen eset gyakorlatilag nem tervezhető, az egészet egy víztároló ciszternarendszerrel célszerű egybeépíteni, ahol akár összegyűjtött esővizet, vagy vészhelyzetben máshonnan, patakból vagy tóból kivett vizet is tárolhatunk.

A fogyasztás szempontjából döntő a víz minősége. Emiatt sok helyen kétféle vizet is használnak. Más a

minőségi követelmény a használati víz esetén, amivel mosunk, mosakodunk, esetleg mosogatunk vagy főzünk is, és más ivóvíz esetén. A kezdetben kitalált „kétkörös vízrendszer” eszméje tisztán nem sok házban valósult meg, ahol pedig mégis, ott leginkább olyan módon, hogy a tiszta ivóvízszükségletét a család megbízható forrásokból(!), esetleg kívülről szerzi be, és kannákban tárolja. Másrészt viszont figyelni kell a vízcsapból folyó víz minőségét: főzésre legtöbbször minden további nélkül használható, de néha ivásra is.

A vizes ügyek másik oldala a szennyvízkezelés. Mivel a vizek a vízöblítéses toalettekben szennyeződnek leginkább, ezek használata a

legtöbb ökofaluban nem javasolt. Aki mégis ilyen akar használni, vagy akinek jogszámba illet ír elő, annak is létezik azonban elfogadható műszaki megoldás, csak hogy az ilyenek általában drágábbak. Lehetőség van a fekabacival szennyezett víz oldóaknában, különleges baci-adagokkal fűszerezett kezelésére, és lehetőség van a víztisztító berendezés kapacitásának növelésére is.

A víztisztítást egyes helyeken közös csatornázással, de leggyakrabban egyedileg, családonként oldják meg. Az alkalmazott megoldás a nádágyas-füzes szennyvíztisztítás. Nádágyból személyenként pár négyzetmétert is elegendő telepíteni akkor, ha nincs vízöblítéses vécé. Egyébként a szükséges mennyiség körülbelül a háromszorosára nő.

Jogi szerkezet – a huszonkettes csapdája

A jogi szerkezet vonatkozásában eléggé nagy az összevisszaság. Mindennek pedig a legfőbb oka az, hogy az ökofalvak legtöbbször közösségként határozzák meg magukat, az európai jogban azonban ilyen fogalom nem létezik. Ennek híján pedig az egyes kezdeményezések a legkülönbözőbb indítékok, célok és elképzelések okán különböző létező jogi formulákba próbálják magukat beleerőltetni – a legtöbbször azonban valami mindig sántít.

Az alapítványi formula hazánkban meglehetősen népszerű. Az alapítvány azonban a hatályos jog alapján nem szerezhet földet. Másrészt az alapítványnak nincs tagsága, vezető-

ségét pedig az alapítók jelölik ki. Mindezek miatt az ökofalu-építés kezdeti szakaszában még megfelelő forma lehet, de csak akkor, ha a földszerzés kérdésére valamilyen más megoldást lehet hozni. Mihelyt azonban a létszám a kuratórium létszámánál lényegesen magasabbra nő, a nem-demokratikus működés-mód szinte kivédhetetlen belső feszültségeket teremt, még ha egy ilyen helyzet bekövetkeztét sokáig el is lehet odázni a megfelelő belső kommunikáció gyakorlásával...

A földhasználat kérdésére az alapítvány továbbfejlesztett formája, a közalapítvány is megoldás lehet. Közalapítványok esetében bizonytalanságot okozhat, hogy az állam, vagy egy önkormányzat lehet csak alapító. Vagyis ha az egész falu nem maga is egy önkormányzat, akkor nincs garancia sem arra, hogy a jól kitalált működési módot pár választási ciklus elteltével nem módosítják, sem arra, hogy egy vezetőségváltást ténylegesen végig lehet velük vinni. Ezzel szemben bizonyos garanciát jelenthet az, ha éppen az alapítvány megy át jogfolytonosan közalapítványba, ilyenkor ugyanis az alapítvány eredeti alapítói a közalapítványban is megtarthatják alapítói jogukat.

Jó lenne, ha az ökofalu beleférne az önkormányzat fogalmába, különösen azért, mert ez földszerzésre is jogosult, és mert önálló költségvetési szervezet, vagyis fix bevétele van. Új falut azonban a hatályos törvények szerint legalább háromszáz fővel alakíthatunk. Amíg ezt a létszámot el nem érjük, addig tehát marad a huszonkettes csapdája. Jó lenne önkormányzatot alakítani, és

így fix költségvetéshez jutni, de ahhoz létszám kellene. A létszám viszont akkor érhető el, ha a reménybeli lakosoknak az épülő faluban olyan alapvető szolgáltatásokat tudunk biztosítani, mint ivóvíz, út, egészségügy, szemétszállítás, oktatás és hasonló, amelyeket az illetékes önkormányzat feltehetőleg csendben agyonhallgat, ezért a legjobb lenne saját önkormányzatot alakítani, saját költségvetéssel, ami viszont a már említettek miatt lehetetlen.

Ha nincs elég lakosunk az önkormányzat alakításhoz, még mindig alakíthatunk részönkormányzatot. Ezt a jogot lakott külterületek esetén kötelező megadni. Hozzátehetjük azt is: bár a törvény kötelezővé teszi a csak a külterületet érintő kérdésekben a részönkormányzat számára az egyetértési jog biztosítását is, a ténylegesen átvenni kívánt jogosítványokról teljesen biztosan hosszasan kell győzködnünk az anyaönkormányzat képviselőit, és több más mellett a rendeletalkotás jogát pedig maga a törvény is kizárja. Másrészt, teljesen biztosan ellenállást vált ki, ha a részönkormányzat tisztán matematikai alapon, létszamarányosan csökkenteni kívánja az anyaönkormányzat költségvetését.

Modell-e az ökofalu?

Az ökofalu kezdeményezések egy része ismeretterjesztő feladatot is magára vállal. Modellek szeretnének lenni, a már említett harmadik fajta fejlődési irány kísérleti és bemutató terepe. Természetesen az említett fejlődési iránynak korlátai is vannak. Veres Péter óta ismert a „Kert-Magyarország” eszme, ami akkor,

azóta is, most is sántít. Annyiban sántít, hogy természetesen nem alakítható át egész Magyarország kertté. Viszont a még ma is az ország 60-80%-át kitevő kisteleppülések, a puszták, szelíd tanyák igen. Nem bontható le rögtön és teljes mértékben a túlburjánzó nagyipar, és nem helyettesíthetők ezek különböző kis- és háziipari egységekkel. Az ökofalu modellje azonban ilyen nem állít és nem is követel. Csupán annyit mond, hogy a személyes fogyasztás visszafogásával, a kisméretű és emberléptékű technológiák tudatos választásával, a megújítható és szelíd energiaforrások keresésével, és az életmód Természetbe helyezésével igenis, a mai technológiai arányok szinte megfordíthatók. Egy sokkal emberibb szerkezet lenne kialakítható, ami mellékesen a mai természeti és ökológiai válságjelenségek nagy részét megszüntetné, de legalábbis érezhetően enyhítené.

Ezek a kezdeményezések csak ennyiben modellek, és nem kívánunk egyben a tömeges átalakulásra is valamiféle programot adni. „A világot nem megváltoztatjuk, hanem kicseréljük” – ez volt az ébredező Zöldek egyik jelmondata még a '80-as évek elején, és ezt vallják az ökofalvak építői ma is. Abban bízunk, hogy a személyes példaadásuk, az általuk követett életforma nem válik majd neveltségessé, sem visszataszítóvá, hanem éppen ellenkezőleg: vonzza majd az érdeklődőket. Ilyen módon minden külső nyomás nélkül, pár emberöltő alatt az ország kertté varázsolható részéből tényleg kert lesz, amivel nemcsak Péter bácsi álma válik valóra, de a lassú, szerves fejlődés egy erőszakosabb, gyorsabb átalakulás eredményénél

lényegesen időtállóbb szerkezetet valósíthat meg.

Az általános célkitűzésnek azonban egy fontos következménye, hogy az ökofalvakkal tenniük is kell az

kereslet, és nem nagy az esetleges összeurópai vendégek ideszerzésébe vetett bizalom, meg – valljuk be – a hozzá szükséges nyelvtudás sem. Mindazonáltal mindenütt folynak kisebb-nagyobb kulturális prog-

OKTATÓKÖZPONT
GÖMÖRSZŐLŐSÖN

általuk kikristályosított elvek és kidolgozott módszerek elterjesztéséért. Kontinensünk egyes ökofalvaiban ezért különböző mértékben oktatási programok is futnak. Az egyik szélsőséges esetben a falu nem más, mint egy szelíd technológiai oktatópark, amely a napi látogatók és a különböző tanfolyamok által hozott bevételből él. Más helyeken a falu jelmondata, hogy „diplomat szerezhetsz nálunk”. A skála másik végén a kelet-európai ökofalvak állnak. Kelet-Európában kisebb az oktatás iránti fizetőképes

ramok, rendszertelen jelleggel megszervezett tudományos vagy művészi előadások, esetleg a falu egyetlen képmagnójára alapozott filmklub, amihez esetleg éveken át gyűjtik a filmkazettákat.

Nem véletlen, hogy a nemzetközi ökofalu-közösségben éppen mostanában röppent fel az ökofalu-egyetem gondolata. Az egyik elképzelés szerint a szerényen „egyetem” névre keresztelt intézmény az egyes európai ökofalvakban szétszórva működne, és a hallgatók faluról-

falura járva ismernék meg az öko-életmód és az öko-faluépítés rejtjelmeit, mindegyik helyen az ott legkomolyabban művelt témát állítva a középpontba. A többéves képzés végén itt is vizsgák lennének, és a hallgatók valamiféle elismerő oklevelet is kapnának.

Ezen elképzelés megvalósulásáig természetesen még igen sok víznek le kell folynia a Dunán, a Rajnán vagy épp a Temzén, egyvalami azonban teljesen biztos. Az ökofalvakban igen sok tudás felhalmozódott – közte nem kevés egyetemi szinten – és a küldetésük igen fontos része, hogy mindezeket megfelelő módon elterjessék. Mindehhez pedig egy aktív, határozott és tudatos oktatási ágazat indítása szükséges.

Angyal suhant át felettünk

Mennyire valósultak meg az álmok, mennyire igazolódtak az előzetes elvárások? A kérdést mindenképpen érdemes, az eltelt bő évtized fényében pedig legalább az ökofalu-építők kötelezően fel is kell, hogy tegyék önmaguknak. A válasz rá meglehetősen sokrétű, és szükség-szerűen nem lehet teljes.

Technológiai vonatkozásban valószínűleg elértük, de legalábbis megközelítettük a kitűzötteket. Létrehoztunk egy települést ott, ahol korábban nem volt, vagy megállítottuk, sőt megfordítottuk az elvándorlás folyamatát. Mindezt pedig teljes három dimenzióban, vagyis nem csak néhány kiválasztott egyén fejében elképzelve, vagy esetleg csak

TÉLI NYUGALOM VISNYESZÉPLAKON

papírra vetve, netán megtervezve, hanem ténylegesen, fizikailag, a maga megélhető, megtapintható és megeghető valóságában.

A tíz évvel korábbi álmok minde-nesetre lényegesen színesebbek voltak. Hasonlóan a korábbi nagy korszakokhoz, a fényes szelek, az ötvenhatos vagy a hatvannyolcas nemzedék életérzéséhez, a nagy egymásra találás, a közös álmok, a közös cél érzése borított el mindenkit. – Hol van hát a repülőgép? Hol a független és szabad Magyarország? – kérdezi Karinthy Frigyes tizennyolc éves önmagától. Hol van a kikiáltott öko-közársaság? Hol a szívességbank valutája, a fátatka? Hol a beleérzéses kapcsolatokat ápoló öko-közösség?

A sorokból kiérezhető az önelégedetlenség. Hasonlókat motyoghatunk csak, mint nagy elődünk. Sehol, de mostanában jobban fizetnek. Vannak azonban a rózsaszín álmok helyett élő és dolgozó, hétköznapi emberi problémákkal küszködő hús-vér emberek. Például olyanok is, akik jönnek, majd nemsokára mennek is, mert nem sikerül gyökeret verniük. Mások valamilyen szemszögből a legbikábbnak (vagy éppen a legszukábbnak) érzik magukat, és így érthetően sérti őket minden más vezéregyéniség akárcsak ideiglenes felbukkanása is. Egyesek árkok ásásával és ékek verésével töltik szabadidejüket, a keletkező mesterséges csapdákat pedig nem mindenki veszi a kellő időben észre. És persze vannak olyanok is, nem is kevesen, akik nem képesek az életüket más- hol, más emberek között elképzelni, akik egyszerűen csak élni és szeretni

jöttek az ökofaluba, és persze meghalni is, ha itt az ideje...

Mint Max Lindegger vendégünk, az ausztrál Kristályvíz ökofalu egyik építője igen bölcsen megjegyezte: egy falu, egy közösség mindig olyan, mint egy emberi szervezet. Mint ahogy az emberi testnek vannak különböző létfontosságú szervei és tagjai, a közösségek tagjai sem egy formák, mindenkinek megvan a maga külön szerepe, és csak együttesen adhatnak ki működőképes, kerek egészet. Véleménye tömören összegezve, magyar fordításban: „Van, aki nagy fej, és van aki segg-fej...”.

A magyar ökofalvak és szimpatizánsaik mindenesetre köszönik szépen, vannak és megvannak. Nem mindenki él ugyanabban az ökofaluban, és gyakran még ökofaluban sem, sőt olyan is van, aki még az elnevezést is vitatja, és élőfalunak nevezi inkább magát. Az egymástól külön élő emberek azonban félévente informális találkozót tartanak az ország valamelyik ökofalujában, ahol mód és alkalom nyílik a beszélgetésre, a számvetésre, az eszmecsere. Ezek a mozgalmak csúcspontjai, amikor a résztvevők szinte együtt lélegzenek. És ha Orosz Kati lélekgyógyász még egy közös elmélkedéssel rá is segít a folyamatra, akkor még a Nagy Találkozás is bekövetkezhet, netán még a Nagy Párhuzamosok között is. Gyűjtatlan lángok gyúlhatnak, angyal suhanhat át a résztvevők felett, valószínűs lánggá válhat a Szellemi Szikra, amelynek fényében esetleg még az élet leggubancosabb paradoxonai is magától értetődő, hétköznapi igazságnak tűnhetnek...

Felnőttkorba érve

AZ ÖKOFALU-MOZGALOM A MÁSODIK ÉVTIZED VÉGÉN

KILIÁN IMRE

Nem csak jogi nagykorúságról beszélhetünk: amikor az igazolvány és egy érettségi bizonyítvány birtokában akár későn érő kiskamaszok is követelhetik maguknak a „felnőtt” jelzőt és az egyéb vele járókat, a szavazati jogot, a büntethetőséget, a jogosítványt. Az élő falvak hálózata a huszadik évfordulóját ünnepli, miközben a hálózat bölcsője körül bábáskodók még korábbi dátumokat is emlegetnek. Alig kérdőjelezhető meg tehát a nagykorúság – az élettartam szerint semmiképpen. A szellemi fejlődés és az érettség tekintetében pedig döntse el ki-ki maga. Egy lehetséges vezérfonalként szolgáljon a jelen írás...

Gyökerek és kezdetek

A magyarországi ökofalú mozgalom kezdetei a kommunista korszak legvégére, a rendszerváltás időszakára tehetőek. Az ország környezeti állapota akkor sem volt jobb, mint ma, és akkor is éltek fékezhetetlenül lángoló agyvelejű és romantikus személyiségek, akik valami mást, valami újat álmodtak, akik a társadalom berendezkedésének megreformálását képzelték el. Sőt, az új keresése közben igen sok esetben valami régihez, valami méltatlanul elfeledett értékhez nyúltak vissza.

Az efféle törekvések általában a tágan értelmezett zöld mozgalom berkeiben terjedtek, és a zöldekre a hatóságok-döntéshozók-technikrák már akkoriban sem néztek kevésbé ferde szemmel, mint manapság... „Nyughatatlan, hóbörgő népség, akik bármilyen modern vagy előrevívó dolog volna is kilátásban, azonnal megjelennek, tüntetnek, fához láncolják magukat és általában csak a cirkuszt csinálják...” – gondolhatták e fenti úriemberek.

A nyolcvanas évek legvégének nagy élménye a bős-nagymarosi duzzasztómű kapcsán kialakult hatalmas tiltakozáshullám volt. Az alakuló ökofalvak képviselői azonban a zöld mozgalmak tiltakozásra épülő vezérfonalán túl akartak mutatni, és egyfajta pozitív stratégiával nem azt kívánták bemutatni, hogy mit miért ne tegyenek, hanem inkább azt, hogy milyen is az általuk elképzelt ideális világ berendezkedése.

Talán a legrégebbi hasonló kezdeményezés, amelyből a mai ökofalvak is merítenek, a Süssüt, a sárkányt is megálmodó Lévai Sándor bábtervező által elindított Interdiszciplináris Tudományos Diákköré volt. A nyolcvanas évek levegőtleniségében a politikai megnyilvánulásoktól és kérdésektől tudatosan elhatárolódó, laza baráti társaság egy újszerű tele-

pülésformát képzelt el, aminek nevet is adtak: Communar Város – vagyis a közösség erejében hívők városa. A társaság elsősorban a bölcs emléké néhai Síklaky István elméleti alapvetését követve, és a hagyományos önszerveződési mintákból (például a kászoni tizedes-rendszerből) táplálkozva építette fel társadalmi modelljét. A gondolatok csiszolását nyári építő- és alkotótáboraikban, és a hetente ismétlődő teaház, nevű klubdelutánokon végezték, ahová neves reform szakem-

nek legismertebb terméke a kommunista sajtórabaságot kikacagó, havonként pár százas példányszámban megjelenő Lev-Lap című kiadvány volt. A helyzet külön érdekeségeként: a Lev-Lapot a kommunista tigris meglovgolásával, a korabeli nagy társadalmi szervezetek postájával postázták: a szervezők egyszer egy művelődési ház, egyszer a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), egyszer a Hazafias Népfront postázandói közé csempészték be a pár száz példányban szétküldendő hírle-

A GYÚRÓFŰI
KÖZÖSSÉGI HÁZ A
TERVEKEN ÉS A
VALÓSÁGBAN

bereket, társadalomtudósokat, építészeket, közgazdászokat is meghívtak egy-egy előadás megtartására. A társaság másik fontos intézménye volt a Maurer György által kézben tartott Információ Gyűjtő és Szolgáltató (IGyÉSz) Műhely volt, amely-

velet. A Lev-Lapból kinőve barátunk aztán a rendszerváltáskor létrehozta a Harmadik Part nevű orgánumot, amely már teljesen komolyan, folyóiratszerűen nézett ki, neves szerzőkkel működött együtt, de a folyamatos fedezethiánnyal küzdő folyóirat

pár év múlva, 1996-ban megszüntette működését.

Gazdaságot előbb! Galgafarm

A galgahévízi kezdeményezés elsődleges szempontja a gazdasági fenntarthatóság volt. Emiatt sokáig minden energia a biogazdaság felépítésébe folyt. Emellett csak másodlagos szempont volt a kezdeményezés holdudvarából felépülő közösség kialakítása és fenntartása, és az első lakóházak építése, így magának a falunak a létrehozása is csak jóval az ezredforduló után kezdődött. A dolog legfontosabb hátulütője ugyanez: az időközben létrejött lakóközösség és a biogazdaságban dolgozó, illetve azt vezető csoportok érkekei különváltak, és az egyes csoportok között nehézkes, konfliktusos az egyeztetés.

Visnyeszéplak – egy élő természetes modell

A halódó faluba a rendszerváltás idején kezdtek a lakók vissza-, illetve beköltözni úgy, hogy közös vagyontömeg kialakítása nem volt cél. Ebből a szempontból tehát egy hagyományos faluszerkezethez hasonlít. A faluközösség egészének védelmét emellett belső megállapodásokkal érik el: ingatlan csak közös döntés által kijelölt vevőnek adnak el. A falu létszáma dinamikusan nő, ma már 100 lélek felett jár. A közösség összetartásában kétségkívül komoly szerepe van a hagyományos életmód tiszteletének, és az ezzel párhuz-

mos, aktív keresztény (katolikus) hitéletüknek.

Gyűrűfű – egy XXI. századi település

A falu alapítói a magasba szökő ingatlanárak megfékezésére, és a falu legfőbb közös erőforrásainak biztosítására a termőföldeket közös tulajdonba vették. Gyűrűfű az eredeti falu romjain tervezett falu, benne egy mesterségesen létrehozott közösséggel. A közös tulajdon hátulütőjeként az ezredforduló után döntéshozatali konfliktusok merültek fel, amelyen azonban a funkciók különböző szervezetekre (egyesület, alapítvány, részönkormányzat) történő szétosztásával elegánsan továbblendültek. A közös földtulajdonon kívül az ökológiai alapelvetek garantálja a falu területére külön elkészített építészeti rendezési terv, és a terület helyi természetvédelmi jellege is.

Drávafok – falu- és kistájfejlesztés, gyümölcsészet

A drávafoki Fodor-kúria köré épülő kezdeményezés eleinte önálló gazdaságot is épített, de ez pár éven túl nem bizonyult működőképesnek. Jelenleg a Kúriára épülő, elsősorban oktatási programszervezés, valamint a Drávafokon, illetve Markócon zajló gyümölcsészeti programok megvalósítása alkotja a tevékenységük gerincét.

Valami megMÖCCCen

És ezzel el is értünk az Élőfalu Hálózat csírájához. Egyrészt ugyanis a ma Élőfalu Hálózat Hírlevélként közismert orgánium Zaja Peti főszerkesztésében lényegében a rendszer-váltástól kezdődően működött, különböző nevek alatt.

Másrészt történt, hogy e sorok írója a drávafoki főszervező Lantos Tamással és a gödöllői Nagy Gábor természetes építésszel 1993 tava-

roni kékfrank képében már régóta létezik). A tanácskozás kérdései között egy oda nem illő kérdést is megvitattak: egy ökológikus terület-fejlesztési és -szervezési szövetség létrehozását. Ezt a „magyar” előtaggal kiegészítve MÖTSZSZ-nek rövidíthetnék, amit magyar fül, lélek és ajak csakis a teljes hasonulás szabályainak figyelembe vételével, vagyis MÖCCC-nek olvashat ki, és a hevenyészett terminológiai vita eredményeképpen ugyanezt javasolták írásos formának is.

ÖNKORMÁNYZATI
GYÜMÖLCSFA
CSEMETEKERT
MARKÓCON

szán egy szívességbank-zöld pénz tanácskozást szervezett Drávafokon. (Ma kiegészítő fizetőeszköznek (*complementary currency*-nek) mondanák az efféléket, és pl. a sop-

A MÖCCC tagok az akkor létező, és a tanácskozáson is részt vevő kezdeményezések voltak: Galgafarm, Visnyeszéplak, Gyűrűfű és Drávafok. A szövetség talán 1-2

találkozót tartott, ahol féltucat ember vett részt, tipikusan szervezetenként egy-kettő. A hírlevelek fejlődésére pedig felkerült a mondat: „a MÖCCC hivatalos lapja”. Az idei, 20-ik jubileumi évfolyam figyelembe vételével talán nulladik évnek is nevezhetjük a 93-as megalkulást.

A Hálózat fejlődése

Az első, féltucatra rúgó létszám lassanként növekedni kezdett. A kilencvenes évek második felében már Krisna-völgy és a gömörszőlősi kezdeményezés, valamint az agostyáni ökofalú-előszoba képviselői is részt vettek a tanácskozáso-

kon. Később, 2004-ben Máriahalom is csatlakozott, majd 2008-ban a nagyszékelyi kezdeményezés, aztán a Géczy Gábor mozgatta Magfalva, majd 2011-ben a Szeri Ökotanyák Szövetsége, a SZÖSZ. Mindazonáltal folyamatosan nőtt a témák iránt érdeklődő, közösségi kezdeményezésekhez nem, vagy csak nagyon lazán kötődő emberek száma is. Kb. 10 éve egy-egy találkozó tipikusan 2-3 tucatnyi embert vonzott, akiknek talán a fele az öko- és élőfalvakból jött, és a másik fele pedig érdeklődő volt – beleértve ismert szakembereket és barátainkat is, és esetlegesen a témával éppen csak ismerkedő zöldfüلűeket is.

A 2014. NYÁRI
ÉLŐFALU TALÁLKOZÓ
ÓPUSZTASZEREN

A Hálózat fejlődésére és az egész ökofalu-élőfalu koncepció alakulására meglehetősen komoly hatással volt a 2008-as válság. Azóta a különböző érdeklődő megkeresések száma érezhetően nőtt. A 2008. januári máriahalmi találkozón létszámrobbanás történt: a szervezők mindösszesen 160 feletti létszámot regisztráltak. A robbanás oka – a bankválságon túl – feltehetőleg a főváros közelsége is lehetett. Mindenesetre innentől igen komolyan kell az érdeklődők hatalmas számával számolni.

A 2009. januári gyűrűfűi találkozón határozottan korlátozni kellett a létszámot, mert a falu lehetőségei többre nem voltak alkalmasak. Még így is, az utolsó nap tanácskozása során a belső kérdések megvitatására egy csak élőfalu-képviselőkből álló „belső kört” kellett kialakítani.

Ezek az idők komolyan felvetették a félévente tartott tanácskozás funkciójának kérdését. Mi a cél, mi a fontos? Csak saját magunk, az élőfalvakban lakók közti tapasztalatosságra? Csak a saját közös ügyeinket tárgyaljuk? Avagy inkább információt szolgáltatassunk a külsősök számára? Csináljunk egyfajta show-műsort, aminek rendszeresen ismétlődnie kell?

A kérdésre kompromisszumos válasz született. Egyrészt a félévenként tartott tanácskozások – a helyszín függvényében – nyilvánosak lehetnek, de az élőfalu képviselők esetleg külön vonulhatnak a saját ügyeik megbeszélése céljából. Másrészt a kimaradó negyedévekben igény szerint csak szűk körű tanácskozásokat is szervezhetnek.

Élő- vagy ökofalvak?

A 2008. januári tanácskozás talán legforróbb témája a nevezéktan volt. Mit is nevezünk ökofalunak, és mit élőfalunak? Esetleg élő falunak? Sok nyugati példát láthatunk, ahol ökofalu alatt esetleg egy zárt, kis területen működő közösséget értenek, amely a szükségleteinek egy részét fenntarthatóbb módon, környezetbarát technológiákkal elégíti ki. Más esetben akár magyarországi kezdeményezések is használják a kifejezést „zöldre festett” értelemben: az öko- előtag esetleg csupán egyes – önmagukban persze üdvözlendő – technológiai megoldásokat takar. Emiatt pl. a visnyeszéplaki barátaink határozottan idegenkednek az ökofalu kifejezés használatától.

**„...AZ ÉLŐFALU NEM A
TÁJBÓL ELHATÁROLT,
HANEM A TÁJBA
ILLESZKEDŐ, ÉS AZZAL
FOLYTONOS ÉS AKTÍV
KÖLCSÖNHATÁSBAN
LEVŐ TELEPÜLÉS.”**

A meghatározás szerint az élőfalu nem a tájból elhatárolt, hanem a tájba illeszkedő, és azzal folytonos és aktív kölcsönhatásban levő település. Az ökofalu a környező településformából elhatárolt rész, amely azonban csupán függelék: a kölcsönhatás elsősorban fogyasztói, és belső termelő-fogyasztó ciklusok vagy egyáltalán nincsenek, vagy

kevésbé intenzívek a rendszer határain megjelenő forgalomnál. Az élőfalvak azonban a táj tiszta alrendszerei: belső folyamataik intenzívek, a külső kapcsolódások aktívak, termelő jellegűek. Másrészt az egész rendszer adaptációra képes: egyes külső források intenzitásától

egy-egy falvak hagyományosan ökofalunak nevezik magukat akkor is, ha esetleg már a magasabb szerveződési forma volna is a sajátjuk.

A vita nem állt meg, csak kicsit háttérbe szorult, lecsillapodott. Az „élőfalú” elnevezés mindenestre

HARANGSZENTELÉS VISNYESZÉPLAKON

– legalább nagyjából – független: azoknak az ingadozásait vagy akár a leállását is belső átrendezéssel ki tudja egyenlíteni, át tudja hidalni.

A megfogalmazás ellenére a meghatározások mindmáig nem kristályosodtak ki tökéletesen. Egyrészt az együttműködést nem zárja ki, ha egyes résztvevők csak az alacsonyabb integrációs fokot jelentő ökofalú szintet teljesítik. Másrészt

elnyerte a teljes létjogosultságát, méghozzá időben, talán a Magyar Élőfalú Hálózat kb. 2009-es névváltoztatásának elfogadásával.

Születésnapunkra

20 évesek lettünk, meglepetés e költemény, e cikk és a 2014 nyári ópusztaszeri találkozón felvágott torta... Tartsunk hát egy számvetést!

A Zaja Peti főszerkesztette, negyedévenkénti Hírlevél az alkalmankénti enyhe címváltoztatás ellenére folyamatosan működött. Talán másfél éve egy kéthetente megjelenő, elektronikus hírmondó készül, viszont az eredeti hírlevél átalakul: ritkábban és hosszabb elméleti cikkekkel kiegészítve jelentetjük meg, Élő Falu címmel.

Időről-időre fellángol a vita egy formális egyesület létrehozásáról, amelyet azonban a többletköltségek és az egyéb adminisztrációs teher miatt eddig mindig elutasítottak.

Ugyanígy viták folynak egy koordinált oktatási hálózat – Jurtagyűtem avagy Parasztakadémia – létrehozásáról is. Bár oktatási tevékenység szinte mindegyik élőfaluban folyik, annak intenzitása, tematikája és a fedezete erősen eltérő. Talán ez is lehet az oka annak, hogy ezek összehangolása – közös tematikák, közös minősítési rendszer mindmáig nem jött létre.

Az elektronikus eszközökön (blog, levelezőlista, Facebook oldal) keresztül fontos tematizált viták folynak, és fontos gyakorlati tudnivalók terjednek. A Kárpát-medencei Gyümölcsész Hálózatot szintén a MÉH berkeiből kinövőnek tekinthetjük, de ugyanígy a különböző formában élő és újjáéledő Permakultúra Szövetséget is. Ugyanilyen fontos eredmény lehet a néhai zöldombudsmanhoz intézett beadványunk a helyi építézet legalizálása tárgyában, amelyet azóta siker koronázott.

Itt kell megemlítenünk a Globális Ökofalu Hálózattal (GEN-nel) való kapcsolatot is. A GEN a tágabb csa-

ládunk, ahol hálózatként és ökofalvanként is részt veszünk. GEN-Magyarország a MÉH harmadik neve, sőt 2005-2006-ban a galgahévízi Varga Géza személyében, ma pedig a krisna-völgyi Hosszú Zoltán személyében a hálózat vezetőségébe is delegáltunk tagot. Mindazonáltal a részvétel egyáltalán nem zökkenőmentes: egyrészt a tagdíjak növekedésével annak befizetését több tagszervezet egyszerűen elsunnyogja, másrészt pedig a kapcsolat tartalma erősen személyfüggő. Álljon mégis itt a GEN-összekötő személyek listája: Gerzsány Robi, Kilián Imre, Tóth Gábor, Zimmermann Dani.

Mit üzen, mit üzenhet a Magyar Élőfalvak Hálózata ma a magyar társadalomnak? Azt már régóta nem hisszük, hogy a világot egy csapásra kicserélhetjük, megválthatjuk. Legfeljebb a lassú kicserélésben bízhatunk, ennek a részeredményei – a kezdeti féltucatnyiból a mára száz-as tömegrendezvényé váló találkozólétszám – nyilvánvalóak. Mégis, talán nem is feltétlenül kell a világot bitről-bitre még kicserélnünk sem. Komoly eredmény már az is, ha egyáltalán sikerül a magyar lakosok nagy részét elérnünk, és egy-egy témán vagy konkrét kérdésen gondolkodni kezdenek. Mint a nagy költő is írja az idézett születésnapi versének a végén:

**„ÉN EGÉSZ NÉPEMET FOGOM
NEM KÖZÉPISKOLÁS FOKON
TANÍ-
TANI!”**

FENNTARTHATÓ GAZDÁLKODÁS

Szabadulni a koloncoktól... az önellátás révén

PÁRTHA DÁSZ
PÖCZE VILMOS
KRISNA-VÖLGY

Sokan sokféleképpen látják az élet célját, és az oda vezető utat. A Krisna-hívók a Védák szavaira támaszkodva, és a lelki tanítók példáját követve a tiszta Isten-szeretet elérésére vágyanak. Az ide vezető út a lelki gyakorlatokon, Isten szent neveinek éneklésén alapul, ugyanakkor egyszerű és tiszta életvitellel párosul. Ez az életmód megvalósítható bárhol, városban vagy falun, de ha valaki az egyszerűsége törekszik, akkor vidéken könnyebb a dolga. Az élet alapszükségeitnek előteremtéséhez itt egy természetes folyamat kínálkozik. Megtermelni az ételmet, hozzájutni egészséges ivóvízhez, előállítani egyszerű ruházatot, és menedékre találni egy házban, egy közösségben, ez – Isten kegyéből – a Föld legnagyobb területén időtlen idők óta lehetséges. Mindezt évezredek át a természettel, az Úr egyetemes törvényeivel harmóniában tettük.

Az új kor embere azonban nem éri be ennyivel. A modern ember – mesterkéltnél, életterét pusztító technológiákkal és szerkezetekkel beren-

dezett világában – már bízik az erejében. Megalkotott környezetében függetlenítette magát Istentől és a természettől, kényelmes hétköznapijában föléemelkedett a törvényeknek, amelyek látszólag gátolták szabadságában, önállóságában. Legalábbis a tézis szintjén.

Létezik az antitézis, amely szerint az ipari forradalommal, a technikai előremenetellel a világ nem fejlődött, csak egy virtuális valóság jött létre, és ebből torz személyiségek lépnek elő, gyökértelenül és tehetetlenül, rájuk omló problémák tömegével küszködve. Akik képesek megállni a felgyorsult világban, és elgondolkozni azon, hogy mi a valós szükséglet, és mi az, ami – eltúlzott igényeink révén – csak felesleges teherként leköt bennünket, azok leginkább az antitézis igazságaihoz jutnak el. Sokan közülük élőfalvakat alapítanak, szunnyadó falvakat élesztenek fel, megpróbálnak kivonulni a nagy forgatagból, újra talpraállni, és megkeresni azt a lényegyet, amely az előző életvitel sze-

rint már az udvaron landolt a fürdővízzel együtt.

A védikus szentírások javaslata a társadalom tagjainak az egyszerű életmód, amelynek alapja a földművelés és a tehénvédelem, amely természetes gazdagságával lehetővé

Lehet, hogy eszményinek, elérhetetlennek, vagy idejétmúltnak tűnő vállalkozás ez a XXI. század elején. Ám ha megvizsgáljuk, hogy melyek az ember alapvető anyagi szükségletei, akkor már korántsem olyan elrugaskodott az elképzelés.

**SZÁNTÁS ÖKÖRREL
KRISNA-VÖLGYBEN**

teszi, hogy az anyagi világ keretein belül egészségesen tartsuk testünket, békében nevelhessük gyermekeinket, és legyen időnk a lelki élet gyakorlására.

Krisna-völgy – ezeket a fenntarthatósági” elveket követve – a Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Közösségének első falu projektje. Egy önellátásra törekvő közösség, amely arra alapoz, amit Krisna ad az életünkhöz közvetlenül.

Az elsődleges szükségletek:

1. élelmiszer/ivóvíz
2. ruházat
3. lakhatás
4. egészségmegőrzés/gyógyítás
5. oktatás/nevelés (az értékrend átadása a következő generációnak)

és a kiegészítő szükségletek:

6. szállítás/anyagmozgatás
7. fűtés/világítás
8. kézműves használati tárgyak
9. művészet/kultúra
10. védelem

(Ted Jaffe: „Niceties and necessities for living the good life” című kézírata nyomán)

von a minőségi élethez már mindenki megemlíti őket. Többféle csoportosítás is létezhet, számunkra a fenti végkövetkeztetést hosszas kutatás előzte meg. Ezek azok a területek, amelyre mindenkinek figyelni kell, ha önellátásra adja a fejét.

Az évezredek során az előbb felsorolt igényeket más és más módon elégítette ki az emberiség, de az nem változott, hogy mindig ezekre volt szükség. Az is szembeütő, hogy az évezredek során csupán az utolsó

AZ ÁLLATI ERŐVEL
MOZGATOTT
MEZŐGAZDASÁGI
GÉPEK AZ
OLAJFÜGGŐSÉGET
CSÖKKENTIK

Az alapvető anyagi szükségletek a valós életfeltételek, és itt most azokat soroltuk fel, amelyek kielégítéséhez aktív cselekvésre van szükség az egyén vagy a közösség részéről. A kiegészítő szükségletek nélkül még létezhet az ember, de hosszabb tá-

200-300 évben próbáltuk meg nagyon máshogy kielégíteni ezeket a szükségleteket, mint előtte, de a módszer változtatása ellenére sem lett senki boldogabb. Sőt. A modern kor hozzá tett az alapvető szükségletekhez még további kényelmi lehe-

tőségeket, amelyek idővel már szükségletekké torzultak, és amelyekért mind az egyének, mind a társadalomnak, mind a környezetnek igen nagy árat kell fizetnie.

„Az emberi társadalom szenvedésének oka a tisztátalan életcél, vagyis a vágy, hogy uralkodjunk az anyagi természetén. Minél inkább megpróbálja az emberi társadalom kihasználni a még kiaknázatlan anyagi tartalékokat az érzékielégítés érdekében, annál inkább az Úr illuzórikus anyagi energiájának csapdájába kerül, s így a világ gyötrelme ahelyett, hogy enyhülne, egyre csak fokozódik. Az embernek mindent, amire az életében szüksége van, az Úr ad meg gabona, tej, gyümölcs, fa, kő, cukor, selyem, drágakövek, pamut, só, víz, zöldség és sok minden más formájában, elegendő mennyiségben ahhoz, hogy táplálékkal lássa el és gondoskodjon nemcsak az egész emberi fajról ezen a világon, de az univerzum más bolygóin élő élőlényekről is. Az ellátó forrás teljes, és csak egy kevés erőfeszítés kell az ember részéről ahhoz, hogy a helyes csatornán keresztül részesüljön mindabból, amire szüksége van. Nincs szükség gépekre és szerszámokra, hatalmas acél gépállományra, hogy mesterségesen kényelmessé varázsoljuk az életet. Az életet sohasem lehet kellemessé tenni mesterséges úton – egyszerű élet és magas szintű gondolkodás az, amire szükség van.”

(Srímad Bhágavatam 2.2.37.
Bhaktivédánta Szvámi
magyarázata, részlet)

Az alapszükségletek közül az élelmiszer és az ivóvíz napi szükséglet, amelyek kapcsán az önellátásra a Krisna-völgyi közösség a kezdetektől fogva nagy hangsúlyt fektet. Az eltelt 20 év alatt mára kialakult a gabona és kásanövények, az olajnövények, a zöldségek és gyümölcsök termesztési rendszere, amely szervesen kapcsolódik a tehénvédelmi központ működéséhez (trágya, állati igavonó erő révén). Gabonából mintegy tízszeres túltermelésünk van, mézből is többszörös, míg a többi alapanyag (zöldség, gyümölcs, tej, olaj, fűszerek, gyógynövények) termelése általában fedezi a helyi fogyasztási igényeket. Saját ivóvíz nyeresére egy mélyfúrású kút ad lehetőséget, de a természetes gazdálkodás hatására lecsökkent a talaj nitrogénterhelése (műtrágyák mellőzése), és így a házaknál ásott kutakban is jó minőségű víz található.

A Magyarországon élő családok fizetésük több mint felét élelemre, egynegyedét fűtésre költik. Az önellátó gazdaságban közel sem háromnegyednyi munkaidő befektetésével ez a két haszonvétel gyakorlatilag pénz nélkül teljesül. A maradék időben előállított javak pedig fedezhetik az olyan szükségleteket, amelyeket önállóan nem tudunk előteremteni.

Ha az ember nem tudja, vagy nem akarja megtermelni a saját javait, akkor arra kényszerül, hogy elfogadja a számára mások által felajánlott lehetőségeket. Ehhez elő kell teremtenie a szükséges váltóeszközt, a pénzt, de gyakran tapasztaljuk, hogy a pénzbe befektetett munka és idő aránytalan az általa megvásárolható értékekkel.

Ha szabadulni akarunk az időközben önként felvett koloncoktól, olyan mintára van szükség, amely nem rugaszkodott el a valóságtól, hanem éppen ahhoz vezet vissza a virtuális közegben élőket. Ez a példa nem a jövőben keresendő, mint inkább a múltban. Ha a jövőképünk utópisztikus és globális veszélyeket

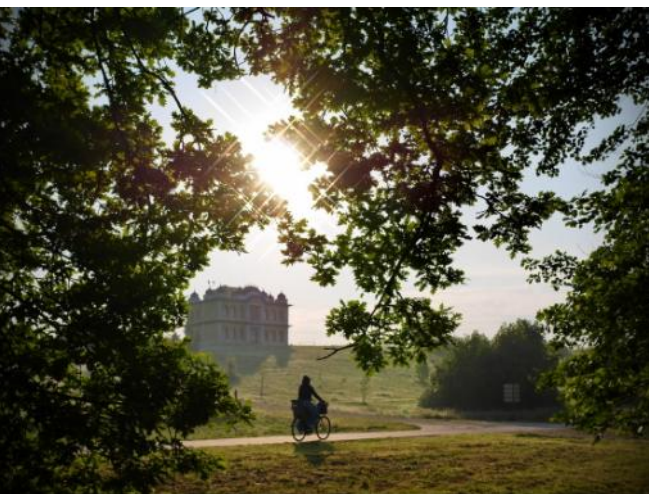
rejt magában, akkor még indokoltabb annál maradni, ami már évezredek óta működik.

Joggal kérdezhetnék, hogy nem vész-e el az öncélúságban egy közösség szigetszerű önfenntartó tevékenysége? Krisna-völgy arra kínál példát, hogyan lehet a tehenektől és a földtől függve, Istennel az életünk középpontjában, egyszerű életet élni. Az elvek soha nem változnak, csak a körülmények, a hely és az idő. Mindig adott a lehetőség. Az emberek azonban a fogyasztói kultúra hatására csak egyénekként tudnak gondolkodni. Nemhogy a közösség, a falu, de már a család sem alternatíva. Az egyén így tökéletes prédája lesz az őt mozgató bábszínháznak.

**„KÁMASZJA NENDRIJA-PRÍTIR
LÁBHO DZSÍVÉTA JÁVATÁ
DZSÍVASZJA TATTVA-DZSIGJÁSZÁ
NÁRTHO JAS CSÉHA KARMABHIH”**

**„AZ ÉLET SORÁN FELMERÜLŐ VÁGYAK
SOHA NE IRÁNYULJANAK AZ
ÉRZÉKKIELÉGÍTÉSRE. AZ EMBERNEK
CSUPÁN EGÉSZSÉGES ÉLETRE, ÖNMAGA
FENNTARTÁSÁRA KELL VÁGYNIA, MERT
FELADATA AZ, HOGY TUDAKOZÓDJON AZ
ABSZOLÚT IGAZSÁGRÓL. NE LEGYEN
SEMMI MÁS CÉLJA MUNKÁJÁNAK.”**

(SRÍMAD BHÁGAVATAM 1.2.10.)

Magyarországon sosem volt ismeretlen a falusi tájgazdálkodás. A modern korban az emberek elfordulnak Istentől, és elvesz a közös cél, amiért, Akiért hajlandók voltak együttműködni. Ha mindenki csak élvezni akarja a lehetőségeket, az széthúzást eredményez. Krisna-völgyben a közösségi érdek fontosabb az egyéni érdeknél, ugyanakkor a közösség gondoskodik az egyénről, és ez kölcsönös bizalom forrása. A közösség minősége az egyén részvételén múlik, a részvétel arányában pedig mindenki érzi a viszonzást a saját életében.

Fenntartható talajgazdálkodás a kiskertben

Bevezető

Előrebocsátom, hogy nem vagyok kertész abban az értelemben, hogy tanultam volna ezt a szakmát. Sőt, sajnos őseimtől sem tanultam meg a föld értését. Ökológus vagyok szakmám szerint, szívem szerint pedig környezetvédő. Hatvan évem alatt tanúja voltam az élet gazdagságának, majd gyors pusztulásának, és máig nem értem, miért pusztítjuk el azt, ami eltart bennünket. Például az élőlények sokaságát vagy a talajt. Megdöbbentett John Crawford egyik tanulmánya egy-két évvel ezelőtt, aki azt állította, hogy még itt a fejlettnak és gondosnak nevezett Európában is 17-szer gyorsabban pusztul a talaj, mint megújul. Crawford a Sydney-i Egyetem Fenntartható Mezőgazdaság tanszékének vezetője. A fenntartható mezőgazdaság azt jelenti, hogy a mezőgazdaság úgy bánik az általa használt erőforrásokkal, hogy azok képesek legyenek megújulni. Vagyis nem 17-szer gyorsabban kellene pusztulnia a talajnak a megújulás mértékéhez képest, hanem legalább annyinak kellene megújulnia, mint amennyi elpusztul. Becslések szerint évente mintegy 75 milliárd tonna termőföld tűnik el, s mára a világ termőtalajá-

nak 80 százaléka mérsékelten, vagy jelentősen erodálódott. Kínában 57-szer, Amerikában 10-szer, Ausztráliában pedig 5-ször gyorsabban pusztul a talaj a természetes regenerálódási üteménél. Az elmúlt fél évszázad során India a mezőgazdasági területének durván egynegyedét, Kína a termőterületeinek 11 százalékát veszítette el.

Magyarország teljes területének 46,5% szántóterület, és az ország területének körülbelül harmada kített valamilyen mértékű erózió-

GYULAI IVÁN
GÖMÖRSZŐLŐS

SZÁNTÓFÖLDÖN
KÉPZŐDÖTT
FUTÓHOMOK A
BODROGKÖZBEN

nak. Vagyis, ha csak a szántóföldi művelést vennénk alapul, akkor is közel az országot fele területét fenn tarthatatlan módon használjuk, mivel ott gyorsabban pusztul a talaj, mint megújul.

De mi is a baj a szántóföldi műveléssel?

A talaj a folytonos talajmunkák és a fedetlensége miatt, a víz és szél eróziójának kitéve lényegesen gyorsabban pusztul, mint megújul. Csak Magyarországon évente 4,3 millió hektáron 30-32 milliárd m³ talajt mozgat meg a földművelő. A talaj kiszántásakor annak rétegezettsége vagy megfordul vagy részben átfordul, ami azzal jár, hogy a mélyebben lévő, anaerob körülmények uralta rétegek aerob körülmények közé kerülnek, a felsők pedig rossz oxigénellátás közé. Az alulra került rétegekben tömeges baktériumpusztulás indul meg, az ásványosodás lelassul. Felül a mikroorganizmusok aktiválódnak, a lebontási folyamatok, humusz bontó folyamatok felgyorsulnak. A humusz degradációjával romlik a talaj szerkezetesség. A szerkezetességet tovább rontja az esőcseppek, valamint a taposás mechanikai hatása, amelyek a pórustérfogatot csökkentik. Az eketalp miatt a talaj tömörödötté válik, benne a fermentáló baktériumok kapnak nagyobb szerepet, amelyek toxikussá teszik a talaj ezen rétegét a növényi gyökerek számára, így azok képtelenek ezeket a talajmélységeket használni.

Az egyik lényeges hatás a talaj bolygatása közben a talaj szellőztetése, amely két úton is hozzájárul a

szén mobilizációjához. A talaj ideális térfogati összetételében a levegő a talaj térfogatának egynegyedét teszi ki, másik negyede víz, 45%-a ásványi anyag, 5%-a szerves anyag. A különböző méretű pórusokat kitöltő levegőben a szén-dioxid tartalom 6% körüli (a levegőben: 0,037t%). A szellőztetés egyrészt üvegház gázok felszabadulásához vezet (szén-dioxid, metán, dinitrogén-oxid) másrészt mivel megváltoztatja a szén-dioxid koncentrációját, s megnöveli az oxigén koncentrációt, ezért a talajban az oxidatív folyamatok kerülnek túlsúlyba.

A szántással kapcsolatos problémák enyhítésére alkalmazott mélylazítás (50-70 cm) ugyancsak növeli az aerob dinamikát a talajban. Ez ugyan detoxikálja a mélyebb rétegeket, de ott is megnöveli az oxigén jelenlétet, s ezzel mobilizálja a szén. Látható, hogy a talajművelés nagyban megzavarja a talaj biodinamikáját, ugyanakkor a növénytermesztésre gyakorolt hatásai egymásnak ellentmondók. A talaj szénháztartását illetően elmondható, hogy összességében csökkenti a szerves szén mennyiségét, s növeli a talaj szén-dioxid leadását.

Szabó István Mihály *Az általános talajtan biológiai alapjai* (Mezőgazdasági Kiadó, 1986) című könyvének 331. oldalán Schneider (1975), Keulen (1980) munkásságára hivatkozva a következőket írja: „A légkör szén-dioxid készleteinek növekedése, amelynek hatására az elkövetkező ötven évben a mezőgazdasági termelésre is kiható klímaváltozásokkal kell számolnunk a fosszilis energiahordozók elégetésén kívül elsősorban is a szárazulatok talajai-

nak szervesanyag veszteségeire vezethető vissza. Stuvier (1978) szerint a földfelszín szerves szénkészletei 1850 és 1950 között több, mint 100 gigatonnával csökkentek (100 milliárd tonna). Ez a mennyiség megközelíti az ebben az időszakban elégetett szén mennyiségét.

A légkör üvegházhatású gáz terhelésében a talajművelés a műtrágyázáson keresztül is szerepet játszik. A talaj természetes biodinamikájához tartozik, hogy a főlölesleges mennyiségben jelenlévő nitrogént a denitrifikáció eltávolítja a talajból. Oxigén hiányában a fakultatív anaerob baktériumok nitrátlégzésre térnek át, ennek segítségével égetik el a szervesanyagokat. A denitrifikációban ezért a nitrit és nitrát nitrogén-monoxiddá, dinitrogén-oxiddá és nitrogénné redukálódik. A talajból távozó nitrogén gázok kb. 10%-a dinitrogén-oxid.

Paul Crutzen Nobel-díjas fizikus vizsgálatai szerint, a nitrogén műtrágyák kb. 3-5 %-a nitrogén-oxid formájában a levegőbe kerül. A dinitrogén-oxid a világ harmadig legjelentősebb emberi tevékenységből származó üvegház gáza, a potenciális globális felmelegedésre 296-szor van nagyobb hatása, mint a CO₂-nak, és az atmoszférában való tartózkodási ideje is kb. 120 év. Az ipari forradalom óta az levegőben levő koncentrációja 17%-szeresére növekedett, többnyire a monokultúrák elterjedésének köszönhetően.

Régen úgy gondolták, hogy a denitrifikáció káros folyamat, mert csökkenti a talaj nitrogéntartalmát. Ezért is erőltették a talaj fokozott szellőztetését, hiszen a talajlazítás

során felvett oxigén csökkenti a denitrifikálók aktivitását. Valaki úgy gondolhatná, hogy ez nagyon jó, így legalább kevesebb dinitrogén-oxid kerül ki a levegőbe. Ám ha a denitrifikáció nem távolítja el a főlölesleges nitrogént, akkor a nitritek, nitrátok a talaj és talajvíz, majd élővizek nitrátosodásához járulnak hozzá.

A denitrifikáció szerepe azonban pont azáltal nélkülözhetetlen, hogy az ember mesterségesen fixál nitrogént a levegőből, s nitrogén műtrágyák formájában azt bejuttatja a talajba. A túlzott műtrágya használat vezet a nitrogénfőlölesleghez, s fokozódó denitrifikációs aktivitáshoz. (A növények gyökerei által felvett nitrogénműtrágya hatékonysága kb. 37-46 %-os, a foszforműtrágyáé igen alacsony, kb. 3-8 %-os. (Mackensen et al., 2000) Végül tehát így lesz a műtrágyázásból fokozódó üvegházhatás. Ha pedig ezt a rossz tulajdonságot szeretnénk az oxigén jelenlétével kiküszöbölni, akkor pedig éppen több szénemobilizálunk.

Egyesek szerint a szerves anyagoknak a legjobb és leggazdaságosabb felhasználása, ha talajba forgatásuk révén a talaj humuszvagonát gyarapítják, hozzájárulnak a talajélet és szerkezet fenntartásához, és a növények táplálásához. Természetes körülmények között senki sem szántja be a talajfelszínre jutó növényi vagy állati maradványokat, azok ősszel puha, meleg takarót képeznek a talaj felszínén, és ez a takaró folyamatosan védi a talajt a külső hatásoktól: a kiszáradástól, a tömörödéstől, a tápelemek kimosódásától, a víz eróziótól és deflációtól. A talaj

takarójából azután élőlények közreműködésével stabil talajmorzsák keletkeznek, amelyek biztosítják a talajképződést, s a szervesanyagok hosszú távú hasznosíthatóságát. Ezzel szemben a talajba forgatott tarlómaradék, de akár istállótrágya is nagyon hamar degradálódik a talajban, főleg az ott folyó felgyorsított oxidáció miatt, ezért nem javítja a talaj szerkezetességét, legfeljebb tápelemek forrásaként szolgál rövid

A KITAKART FÖLD

ideig. Bizonyos körülmények között az is előfordulhat, hogy mikrobiális bontásuk fitotoxikus, a növényekre mérgező anyagokat szabadít fel.

Világosan kell tehát látni a különbséget a között, hogy a szervesanyagokat a talajba juttatjuk, vagy azokat a talaj felszínén megtartva biztosítjuk a talaj védelmét és folyamatos megújulását. A műtrágyák megfelelnek ugyan rövidtávon tápelem forrásnak, jó hozamfokozók,

de a talaj szerkezetességét nem képesek javítani. Hosszú távon tehát nem lehet nélkülözni a talaj fenntartásához vezető természetes folyamatokat, amelyeket a talajban élő nagy mennyiségű és változatos élet tart mozgásban.

Teljesen nyilvánvaló, hogy amit elveszünk a talajból, azt oda vissza is kellene adni megfelelő formában, hogy a tápelemek körforgása biztosított legyen. Ám nem elég, hogy elveszünk az élelmiszerként megtermelt alapanyagokat, de újabban még a növényi maradványokat sem juttatjuk vissza, hanem inkább energianyerésre használjuk fel. Sőt, sokszor az élelmiszerként megtermelt táplálék is energiaforrássá válik, mint pl. a kukoricából ún., bioetanol, vagy a repceből ún., biodízel lesz.

Amit megettünk, és amit szükség-szerűen kiürítünk, az sem kerül vissza arra a helyre ahonnan származik. Szennyvíz lesz belőle, amelyet szennyvízelvezető rendszereken keresztül vezetünk el a szennyvíztisztítóig, és nem kevés energiaráfordítással a szerves anyagokat elemi összetevőikre bontjuk. Mivel a talajban lévő szervesanyagokat folyamatosan kihasználjuk, így a talajban lévő, élő biomasszától elveszünk a táplálékot, és annak mennyisége véstesen lecsökken. Míg egy természetes erdei ökoszisztémában akár 30 tonna élő biomasszát mérhetnénk meg egy hektár területen, addig 2-4 tonna lenne ez a mennyiség egy szántóföldön. Nos, ennek az életnek a hiánya nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a talaj mennyiségi és minőségi értelemben is pusztul, mi pedig a talaj mesterséges javítására szorulunk.

Talán érthető ezek után, hogy miért is szükséges javítani a földművelés gyakorlatát, akár a szántóföldön, akár kiskertünkben is történik az.

Előzmények

A jó sorsom úgy hozta, hogy a kilencvenes évek elejétől vidéken töltöttem életem szebbik negyedét, és kapcsolatba kerültem a földdel. 1999-ben a BAZ megyében található Szuhafőn kezdtem művelni egy évek óta felhagyott kertet, amelynek zöldszékes kert része egy 10×50 méteres területen fekszik. Eleinte hagyományos módszerrel dolgoztam. Próbáltam ellesni a szomszédok kertművelési, növénytermesztési mesterfogásait, mert a magyar gazdálkodó híres volt arról, hogy gondos gazdaként bánik a jószágával. Magam is ástam, szántottam is, ahogyan azt láttam, és természettem is ezt-azt.

A kert teli volt gyommal, a talaj pedig agyagos, kötött talaj volt. A talajfelszínt az eső hamar betömörítette, a talaj megrepedezett, folyamatos locsolásra volt szükség a tenyészidőben. A betömörödött talaj meggátolta a gyomok kézi eltávolítását, mechanikai úton, rotációs kapával kellett a talaj lazítani. Műtrágyát és a biogazdálkodásban nem engedélyezett vegyszereket soha sem használtam, a biogazdálkodás és a permakultúra néhány módszerét próbáltam ki a növényntársítás, és növényvédelem területén.

Mivel fenntartható fejlődéssel foglalkozom, az érdekelt, hogy a talajjal, hogy lehet fenntartható

módon gazdálkodni, vagyis, hogy az sem mennyiségi, sem minőségi értelemben ne pusztuljon el. Mivel erdőt, mezőt járó ember vagyok, nem volt nehéz észrevenni azt a különbséget, ahogyan az ember illetve a természet műveli a talajt. Egyszer csak az jutott az eszembe, hogy az erdőben, de a réten is a talaj mindig be van takarva. Az erdőben a lehullott avar, a réten pedig az elsárgult fű takarja be. A szántó, a kert megcsupasz egész télre!

Ismertem a mulcsozás módszerét, és azonosítottam az erdőn, mezőn történőkkel. Mivel lovakat tartok, enyhén trágyás szalma állt rendelkezésemre, amelyet mulcsként használtam fel. Az alom egy részét komposztáltam, ahogy az emberi ürülék is komposztálásra került egy kerti alomszékben. Ezeket zöld trágyával együttesen is újrakomposztáltam, és a keletkezés idejétől számítva nagyjából három-négy év múlva használtam fel a kertben. A komposzt jó szerkezetű, jól tartja a vizet, és egyenletesen, hosszú időn át adja le a tápanyagot a növények számára.

A nehezen művelhető talaj miatt egy idő után komposztból építettem bakhátakat és abba ültettem a termesztett növényeket. A komposzt háta azonban hamar erodálódtak, év végére szinte eltűntek. Ezért a következő évben a bakhátak közét mulccsal töltöttem fel, amely megakadályozta a bakhát ellaposodását, és a mulcs segítette a víz visszatartásában is. Mivel a gyom gyakran átnötte a komposztot és mulcsot is, kartonpapírral takartam a talajt három hétig, majd kitakartam egy hétre, majd ezt még kétszer megismételtem addig, amíg az évelő gyomok gyökeréből sikerült a tápanya-

got kimeríteni. A későbbiekben a papírra raktam a bakhátakat és kitöltő mulcsot is. Közben észrevettem, hogy a takaró alatt a talaj fellazul, élőlények sokasága telepszik meg, a takarás alatt a talaj nem szárad ki, fölőlegessé válik a locsolás.

A bakhátak közét vastagon kitöltő mulcs használata vezetett el ahhoz a gondolathoz, hogy mi lenne, ha az egész kertet ősszel ilyen vastagságú, 50-60 centiméter mulccsal takarom be. Ennek az irracionális gondolatnak, mint a későbbiekben kiderült volt ésszerű alapja. A hagyományos, sekély mulcs hátrányait megtapasztaltam. A mulcs meggátolja, hogy a talajt a napfény felmelegítse, a talajhőmérséklet később lesz alkalmas a magok csírázására. A sekély mulcs nem elég nagy tömegű ahhoz, hogy az egész évben lehulló csapadékot magába tudja raktározni a szárazabb nyári időszakokra. Az alkalmazott mulcsfélések (szalma, széna, papír, fakéreg) a magas karbon-, alacsony nitrogéntartalmuk miatt nem alkalmasak a komposztálódásra, a levegő oxigénjének hatására hamar degradálódnak a felszínen, anélkül, hogy belőlük elegendő humusz képződne.

Ezért hozzáfekttem a talaj mélymulcsos takarásához, anélkül, hogy a talajt ástam, vagy szántottam volna. Eleinte a lovak alól kihordott almot szétterítettem a már említett módszerrel gyomtalanított felszínen, 50-60 cm vastagságban, majd némi gondolkodás után a következő rétegrendet alakítottam ki. 20 centiméter laza rétegű szalmát teríték szét szeptember végén-október elején. Erre a keletkezés ütemében hordom ki az istálló almot, 30 cm

vastagságban, majd ezt is 10 centiméter szalmával fedem le.

A rétegrend kialakításának indoka, hogy az alomban lévő trágyából az esővíz ne mossa a talajba a nitrogént ammónium-nitrát formájában, hanem az a magas széntartalmú szalma nitrogéntartalmát gyarapítsa, hogy ott a nitrogén-szén elegaránya megfelelő legyen a komposztálódáshoz. Így tavaszra egy komposztálódásra alkalmas homogén elegy alakul ki a felszínen, amely a kora tavaszi időszakban a komposztálódás nagyjából két hónapig tartó termofil és mezofil időszakában hőt termel, amely hozzájuttatja a talajt a gyorsabb felmelegedéshez, kiküszöbölve ezzel a sekély mulcs hátrányát.

A mélymulcs a tél során megakadályozza, hogy a talaj megfagyjon, és a talajélet aktivitása lelassuljon. A mélymulcs alatt folyó aktív élettevékenységeknek köszönhető, hogy a talaj tavaszra minden talajlazítás nélkül is felpuhul, és alkalmassá válik az ültetésre. Természetesen újra hangsúlyozni kell a mély takaró réteg szerepét a csapadék tárolásában, amely azt is megakadályozza, hogy a csapadék lefolyjon, kimossa a talajban található tápanyagokat, illetve, hogy a talaj betömörödjön az esőcseppek mechanikai hatására.

Tavasza a mélymulcs a téli időjárási viszonyoknak megfelelően tömörödik, vastagsága csökken. A vegetációs időszakban megvédi a felszínt a taposás, és esőcseppek mechanikai tömörítő hatásától, tárolja a csapadékot, és megvédi a növény gyökerét a talaj felszínén tapasztalható napi hőingadozástól, amellyel egy lényeges stressz faktort

kapcsol ki. A napi hőingás a talaj felszínén a mulcs alatt tized fokokra csökken. A nyár során a komposztálódás ún. felépülési szakasza ősziig befejeződik. Ősszel a talajtól számítva 50-60 centiméter vastagságban, újabb takaró réteg kerül kialakításra, hasonlóan, ahogyan az erdőben és mezőn is a lehulló avar, elszáradó vegetáció betakarja a felszínt ősszel.

Sokan kérdezik, hogy minden évben szükséges-e ezt a vastag réteget kialakítani. A jelenlegi gyakorlatomban kétféle módszert alkalmazok. Egyrészt a talajtakaró vastagságát a talaj felszínétől számolom, és a mulcsból kialakult humusz vastagságát levonom a takaró vastagságából, így évről évre csökken a takaró vastagsága. Mivel azonban ezt nem célszerű a sekély mulcs szintjére csökkenteni, ezért tavasszal a helyben keletkezett komposztból bakhá-

takat alakítok ki, és a bakhátak közt töltöm fel mélymulccsal.

Ennek a kétféle megoldásnak a létét megkívánja a növények ültetése is. Sokan nem tudják elképzelni, hogy lehet ebbe a tekintélyes vastagságú mulcsba magokat, növényeket ültetni. A mélymulcs azonban kiválóan alkalmas gumók, palánták, sőt nagyobb magvak ültetésére is. A burgonya gumója harminc centiméter mélyre kerül a mulcsba tavasszal, anélkül, hogy a talajjal érintkezne. A felszedésig, amit itt szó szerint kell érteni, több gondoskodást már nem is igényel, itt ha akarnánk sem tudnánk kapálni, vagy töltegetni. A növény viszont meghálálja a laza mulcsot, és kellő nedvességet. Az uborka, paradicsom, paprika, káposztafélék, zeller palántái, torma hajtása, stb. ugyancsak a mélymulcsba kerülnek elültetésre.

**A MÉLYMULCCSAL
TAKART FÖLD**

A KOMPOSZTDOMB

Az apróbb magoknak, pl. répa, petrezselyem, hagyma, salátafélék komposztból építünk tetszőleges mélységű bakhátakat, amelyek között mélymulccsal takarjuk. A nagyobb magvak, bab, borsó, kukorica a mélymulcsban kialakított ültető árkokba kerülnek. Ekkor a mélymulcsot egy vasvilla segítségével széthúzzuk a humusz felszínéig. A magokat erre a felszínre helyezzük, majd néhány centiméter mulccsal visszatakarjuk. A növény növekedésével párhuzamosan takarunk vissza, emeljük a takaró magasságát, a növény dőlésének megakadályozása érdekében.

Lépésről-lépésre

A tisztánlátás érdekében lépésről lépésre újra leírom a folyamatot:

1. A talajt nem ássuk fel, és nem szántjuk.
2. Az élő gyomok végleges eltávolítása takarásos módszerrel. Kartondobozok anyagával taka-

rok három hétig. Elég a felszínen a gyomokat letaposni, lehengereelni, nem kell eltávolítani. Egy hét kitakarás után három hét takarás történik újra, majd ez ismétlődik addig, amíg a gyomok már nem hajtanak ki a kitakarásakor. Ne akarjuk ki a kitarás kertet egyszerre gyomtalanítani, mert akkor az évben nem termelünk semmit sem. Türelmesek legyünk, ésszerű méretű kertesztletben kezdjük hozzá!

3. A gyomtalanított területeket ősszel letakarom 50-60 centiméter mély mulccsal, aminek a rétegrendje 20 cm szalma, 30 cm istálló alom, 10 cm szalma. A takaró karton maradhat a mulcs alatt. Először az egész területet leterítem 20 cm vastagon szalmával, majd az alom a keletkezés idejében kerül kihordásra, de a fagyok beálltáig általában befejeződik. A 10 cm vastag szalma takaró folyamatosan kerül a helyére. Figyelem! Ez a rétegrend fontosnak tűnik az eddigi megfigyelések szerint, a más összetevőkkel, kukoricaszár, széna, kecsketrágya, tehéntrágya végzett kísérletek eddig nem hozták az elvárt eredményt. Lehetséges, hogy a későbbiekben a rendszer majd beáll.
4. Tavasszal a mélymulcsba ültető árkok kerülnek kialakításra úgy, hogy egy vasvillával széthúzzuk a mulcsot, de nem hatolunk a talaj felszínéig. Ezzel a módszerrel gumókat, palántákat, vegetatív módon szaporítandó hajtásokat, gyökereket ültetünk el. A talaj felszínéig hatoló ültető árkokat a nagyobb magvak számára alakítjuk ki, amelyeket a felszínre helyezünk, és mulccsal betakarunk kellő mélységben. Az

apró magvak számára a mélymulcsból keletkezett komposztot kapával összehúzzuk bakhát formára, és a bakhátak között visszatöltjük mélymulccsal. A talaj mulccsal történő borítása folyamatos az évben!

5. Ősszel feltöltöm a nyáron lepadt mulcsot, amely a komposztálódás miatt töpped. Hasonlóan járok el, mint az erdőben történik, amikor az ősszel lehulló levelek ráhullnak az előző évi avarra. A már leírt réteget alakítom ki, a vastagságát mindig az eredeti talajfelszíntől számítom.

Eredmények

A talaj téli takarása főlegessé tette az ásást, szántást, hiszen az ötven-hatvan centiméter vastag mulcs alatt az élővilág fellazítja (felássza) a talajt. Ennek haszna, hogy nem kell gépi erőt használni, nincs üzemanyag-felhasználás, és ebből származó emisszió. A talaj takarása meggátolja a szél és vízeróziót.

A talaj takarása kizárja a talaj fagyását, vagyis a talajélet egész évben aktív. (A mulcs vastagsága a fagyhatár szerint lett meghatározva.) Mivel a talaj nem hül le, a vegetációs időszak korábbra tevődik, a magok keléséhez szükséges talajhőmérséklet hamarabb biztosított, egyrészt mert a talaj nem fagy meg, másrészt a komposztálódás biztosít egy megfelelő hőmérsékletet (szemben a sekély mulccsal, amikor a mulcs nem zárja ki a fagyot, de

késlelteti a talaj felmelegedését a napfény melegítő hatásának kizárása miatt). A takaró miatt egész évben kiegyenlítettebb a talajfelszín hőmérséklete, ami meggátolja a fagyváltozékonyság miatti felaprózódást, porosodást.

A puha takarás még lejtőn is meggátolja a csapadékvíz lefolyását, az utolsó csepp csapadék is a talajba szívárog. A mulcs lehetővé teszi a víz tárolását, csak a teteje szárad ki a takarónak, és biztosítja a vízellátást az egész vegetációs időszakban. A lényege, hogy a vegetációs időszakban hiányzó kb. 200 mm csapadékot a vegetációs időn kívül raktározzuk el.

A takarás előnye a gyomok távoltartása is. Ugyan itt is átnőnek, vagy a mulcsból kikelnek gyommagvak, de ezek eltávolítása nem ütközik nehézségbe a laza szerkezet miatt. A gyomosodási nyomás is sokkal kisebb, nagyjából az eredeti 20%-a. A talajból átnövő gyomokat akkor tudjuk megakadályozni, ha az említett talajtakarást lelkiismeretesen elvégeztük.

Jelentősen nőtt a talajélet, az erős és egészséges növények, illetve az alkalmazott növényzaporítási módszerek biztosítják a kisebb kártételt. A legjobb növényvédelem az egészséges növény, és ehhez a stresszmentes környezet vezet. A takarásos módszer csökkenti a stresszt, mivel kiegyensúlyozza a talaj felszínének a napi hőingadozását, és folyamatosan biztosítja a megfelelő nedvességet.

Jelentősen növekedett a növényi szervesanyag produkció, nőtték a termésátlagok, az agyagos kötött talaj tetején vastag humuszréteg képződött, ami a bolygatás hiányában nem pusztul el évről-évre.

Javult a talaj szénháztartása, javult a szénmegkötés, és csökkent a közvetlen és közvetett szén-dioxid emisszió is (nincs szénvesztés, mert a talajt nem szellőzteti át a szántás, ásás). Nincs szükség külső energiabevételre, sem közvetlenül, sem közvetetten, pl. műtrágya formájában.

A módszer számos, a biogazdálkodásban és a permakultúrában használt fogással egészül ki, illetve az egyes növények termesztése esetében saját módszerek is fejlesztésre kerültek. A zöldséges kert természetesen része egy nagyobb kertnek, a keretezését gyümölcsfák adják.

KETRÉSZLET

Néhány további megjegyzés

Sokan kérdezik a kártevőket, feltételezve, hogy a csigák, lótevők stb. elszaporodnak a mélymulcsban. Ennek az ellenkezőjét tapasztaltam. Korábban a kertemben volt csupasz csiga, de azok egy idő után eltűntek. A csiga a hűvös, nyirkos helyeket szereti, itt viszont a komposztálódás miatt meleg van, amit a csiga elkerül. A lótetű a tömörödöttebb, szerves anyagban gazdag talajban él, ez túl laza a számára, még nem találtam benne egyet sem. Ahogyan vakondnak is túl laza a mélymulcs. Ezek a táplálékláncban nélkülözhetetlen emlősök nem tűntek el végleg, csak kiszorultak a kert más részeire.

Mások, akik nem a leírt rétegrenDET követték, panaszkodtak a csupaszcsigák miatt. Valószínűsítem, hogy ezekben az esetekben nem indult meg a komposztálódás, vagy nem telt el elég idő ahhoz, hogy a rendszer önszabályozóvá váljon.

Ez nagyon fontos! A mélymulcsos módszer nem „látványpékség”, amely az első perctől kezdve csak előnyöket csillogtat. Türelmes embereknek való, akik képesek legalább négy éven keresztül következetesen kitartani a módszer mellett, amíg a rendszer önszabályozóvá válik.

A tulajdonos nem fogja megtagasztalni azt a gyors növekedést, amit tápoldatokkal, műtrágyákkal lehet biztosítani. A komposzt lassan adja le a tápanyagokat, eleinte a növény fejlődik, de lassan növekedik. A növekedési erély később nő

meg, ha türelmesek vagyunk, akkor megvárjuk a végeredményt.

Türellem kell a „kártevőkkel” szemben is. A talajtakarás kezdeteikor nagyon felszaporodtak a pockok, ők végezték el a talajlazítás javát. És néhány növény is áldozatul esett. Később azonban megtelepedett a kertben az erdei sikló. Ezt egy kórkással segítettem elő, amely azóta is kiváló élőhely. Mára tűrhető szintre csökkent a pockok jelenléte, ahogyan más élőlények is féken tartják egymást. Bízhatunk abban, ha magára hagyunk egy rendszert, nem nyúlunk bele vegyszerekkel, akkor az önszabályozóvá válik. Ehhez azonban türelmem, és a természetbe vetett bizalom kell.

A módszer legnagyobb ellensége a megszokás. Megszoktuk, hogy a földünkön gyomtalanul, szépen bekapálva állnak a különböző kultúrnövények sorokban ültetve. A mélymulcs ezzel szemben a rendtelenség látszatát kelti, nem beszélve a foltokban, vagy egyenként telepített növényekkel, az itt-ott feltörekvő gyomokkal, az egyenetlen terepszintekkel.

A módszer kétségen kívüli nehézsége, hogy honnan szerezzük be a mulcsnak valót, nem beszélve arról, hogy az a szerves anyag ott is kellene, ahonnan elveszik. Ha mindenhol mulcsolnának, akkor annyi mulcs jutna csak helyben, amennyi elhalt biomassza ott keletkezik. Így van ez az erdőben, mezőn is, ám a talaj bolygatása nélkül ott a talaj folyamatosan megújul, nem pedig pusztul. Ez esetben tehát minden rendben lenne, annak ellenére, hogy a

mélymulcsos módszert nem lehetne alkalmazni.

Sajnos azonban az elhalt biomasszát ma vagy bedolgozzák a talajba, vagy összegyűjtik, és egyre gyakrabban elégetik. Egyik esetben sem marad takaró a felszínen, amely a talaj védelmét biztosítaná. Más esetben a szerves anyag hulladéklerakón végzi, vagy valamelyik faluszélen rothad el, különösebb hasznosítás nélkül. Ma szinte minden településen, ha kell, ha nem, gépi erővel vágják a „gazt”, amúgy a vegetációt. Ha már ezt teszik, mi lenne ha a talajt védené, gyarapítaná?

Ma már a mélymulcsos módszert úgy fogom fel, mint a felszínen történő komposztálást, ahol nem felfelé növesztünk egy komposztdombot, hanem szélességben és hosszúságban. Az alomnak valót összegyűjtjük a szántóföldről, felhasználjuk az almózisban, majd pedig komposztáljuk, úgy, hogy közben a talajt is takarjuk. Ha valaki egy ilyen élethelyzetben van, akkor talán ez a leginkább fenntartható bánásmód az erőforrásokkal.

**JÓ KERTÉSZKEDÉST,
ÉS SOK ÖRÖMET A
KERTBEN!**

ÚTIBESZÁMOLÓ

Gyógynövényes szakmai kirándulásunk úti élményei Erdélyből

NOVÁK

BRIGITTA

GALGAHÉVÍZ

Miért éppen Erdély?

Ókofaluban élőként mindenképpen szerettem volna egy gyakorlatias szakmát is, ami azért valamilyenre kapcsolódik korábbi tanulmányaimhoz; így két évvel ezelőtt újra iskolapadba ültem, és négy féléven keresztül gyógynövényismeretet, pontosabban gyógy- és fűszernövény természetét és feldolgozást tanultam. Elsődleges volt számomra, hogy a nyári szakmai gyakorlatunkat Bükkszentkereszten, Szabó Gyuri bácsinál töltsük. Az ország egyik legnevesebb füvesemberétől számtalan, könyvekben nem fellelhető praktikat, s nem mellesleg meghatározó szemléletet tudtunk elsajátítani. Úgy érzem, valóban hasznos tudást kaptam, sokkal több gyakorlati, szakmai ismerettel, mint korábban tíz félév egyetemi képzés alatt. Mostanra magam is biztonsággal gyűjtök és természetek több mint ötvenféle gyógyító hatású növényt, és készítek belőlük élvezeti, erősítő és gyógyító hatású teákat, illetve egyéb készítményeket. Emellett pedig az öko-konyha-reformom is

elmélyültebb, hiszen jó pár gyógynövényt (fűszert) kell(ene) a hétköznapi étkezésbe becsempészni a kevésbé reformpárti családtagok bizalmatlansága, idegenkedése, ellenállása mellett is.

A képzésünk záró tanulmányútja Erdélybe, Székelyföldre vezetett. A mindössze 4 napos, rövid és feszes programunk során láttunk családi gazdálkodót, kis- és nagyüzemet, összesen 7 különböző helyszínen. Kicsi a világ, így olyanoknál is megfordultunk, akik amúgy régebbi ismerősök élőfalus berkekben, főleg népi gyógyító vonalon.

Nem meglepő, hogy ezen a vidéken még sokkal elevebben él a gyógynövények gyűjtése és alkalmazása, mint hazánkban. Egyéb jellegű székelyföldi útjaink során is többször tapasztaltam, hogy ha a háziak szolgálták fel a reggelit, akkor legritkább esetben volt tej az asztalon, ellenben tea mindig, mégpedig helyben gyűjtött cickafarkból, áfonyalevélből, illetve ami éppen kényeztet akadt, bojtortján, csalánlevél, kamil-

la, menta. Laikusan mondanám, hogy „bármí”. De az ő örökölt és nem tudatos ismeretük teljesen megegyezik a mi tanult ismereteinkkel, nevezetesen, hogy a mindennapi tea álljon 3-5 fajta növényből, amíg a frissnek szezonja van, addig friss hajtásokból, lehetőleg legyen benne kesernyés ízű, mert azok hatnak az emésztésre, nyirokrendszerre, keringésre, de legyen benne kellemes ízű is, hogy szívesen fogyaszszuk. S ami még fontos: változatos keverékeket készítünk: egyik nap egyikből, másik nap másikkból, így nem alakulhat ki túladagolás, monotonía.

Szováta – Larix-üzem

Első látogatásunk a szovátai Larix üzemben zajlott. Megmondom őszintén, elsőre ettől vártam legkevesebbet, de pozitívan csalódtam. Az üzem 1992-ben alakult családi vállalkozásként, mára a mintegy 2000 m²-es üzemével az ország egyik legjelentősebb gyógynövényfeldolgozóává nőtte ki magát, profitjának jelentős részét németországi exportból nyeri. Ottjártunkkor éppen hegyi árnikát (*Arnica montana*) szárítottak mázsaszám (hatása gyulladás- és fájdalomcsökkentő, fertőtlenítő). Hazánkban csak elvétve találkozni vele, de gyűjteni tilos, hiszen védett fajról van szó. Itt vi-

szont megtapogathattuk, megízlelhattuk mind még friss, mind már leszáritott állapotában a növényt. Ráadásul a gépeket üzemelés közben nézhettük végig. Éppen akkor töltötték be az egyik, és ürítették a másik szárítószelekrényt, a padozaton asszonyok osztályozták kézzel a virágzatokat. A darálóra, rostálóra még az előző napokban szárított cickafark futott a szalagon. Az üzemben készülnek szálás (darabos) és filteres teák is. Hasonlóan a hazai nagy gyógynövény filterező vállalat termékéhez, a szálás termék jobb minőségű. A filter minőségbe belekerülnek az egészen apróra darált szár részek is, viszont sok esetben a virágos, leveles részből a finom darálékba kevesebb jut, mint a szálás csomagolású aprítékba. Ez nem csalás, nem átverés, teljesen szabályos. De tudatos vásárlóként fontos ismeret. Minőségi teakészítményt a filteres termékektől ne várjunk.

A bemutató során kiderült, hogy az üzem rendelkezik nem csak az ISO 9001 és 14001-es üzemi tanúsítványokkal, de az élelmiszerbiztonságra vonatkozó ISO 22000-essel is, amit – legjobb tudomásom szerint – magyarországi élelmiszeripari középüzem nem igazán mondhat el magáról. És, bár nem szorosan kötődik a gyógynövényekhez, mégis hasznos tapasztalat volt, amit már sokan, sokszor mondtak előttem is,

hogy a „kerítésen túl” valahogy gördülékenyebben mennek a dolgok. És ne felejtjük el, hogy nem nyugatabbra vagyunk, hanem egy, talán még a mienknél is nehezebb sorsú régióban. De itt a nehéz sors nem megkeseríti az embereket, hanem erőt merítenek belőle, itt működik az összefogás, megbíznak egymásban. A gyűjtő csak minőséget gyűjt, az átvevő megfizeti a rendes árát a gyűjtő munkájának, a feldolgozó gondosan jár el, a hatóság pedig nem ősellenség, hanem segítő hátér. Igaz, hogy az ISO nemzetközi szabvány, de van egyfajta nemzeti mozgástér. Ez Magyarországon további szigorításokat, kötelezően elvárt plusz beruházásokat és hatóságnak megfizetendő költségeket jelent. A látogatott üzemben rend volt és tisztaság. Az asszonyok fején kendő (színes fejkendők, nem iparszagú hajháló), a laborrész valóban felcsempézett, de nincs minden helységben padlóösszefolyó, nincs mindenhol többfázisú mosogató,

nem feltétlenül valósul meg mindenhol az egyirányú anyagmozgatás. A rendszer mégis átlátható, rendezett és biztonságos és végső soron hatásáiglag elfogadott. Különös élmény volt, hogy a feldolgozó üzemben nem csak végigtereltek minket, mint egy birkasort, hanem szabad volt leállni beszélgetni a gépsoron dolgozókkal, ők meg nyitottan és lelkesen mesélték az „apró titkokat”: például milyen gyakran állnak fel a szalag mellől, hány filtert, vagy tasakot töltenek meg egy óra alatt, hány gramm eltérés megengedett, mekkora százalékban szokott hibás termék előfordulni..., csupa olyan kérdés, amit egy üzemlátogatáson szeretnénk megkérdezni, de általában nem kapunk rá választ. Még néhány tasak erejéig beálltunk csomagolni is. Meg is mosolyogták rutintalanságunkat. Arról is őszintén beszéltek, hogy a laborban szinte kizárólag mikrobiológiai tisztaságot mérnek, vagyis arra ügyelnek, hogy a készítmények élelmiszer

SZOVÁTA MADÁRTÁVLTATBÓL

-egészségügyi szempontból rendben legyenek. Beltartalom, hatóanyag-tartalom vizsgálat csak egy-egy esetben van, nem rendszeresen, ennek ellenére a készítmények egy jelentős része gyógyhatású készítményként kerül forgalmazásra (görcsoldó, májtisztító, hashajtó, meghűlésre való, cukorbetegeknek való teakeverék). Az ottani jogi szabályozások ezt lehetővé teszik.

A szovátai Larix üzemben nemcsak teakeverékek, de gyógynövényes olajok, tinktúrák, kenőcsök is készülnek. Ottjártunkkor éppen propoliszos-körömvirágos krémet készítették. És nem őrizték hét lakat alatt a receptúrát, bár mivel a kenőcsalap vazelin és lanolin, nem is kívánnám leutánozni, megmaradnék a bevált növényi zsír alapú házi krémeknél. ©

Szászrégen – Szakács Csaba biogazda

Következő látogatásunk Szászrégenben volt, ahol Szakács Csaba családi biogazdálkodót ismerhettük meg. A kamillát aratták, éppen harmadízben és még számítottak egy negyedik, augusztusi vágásra. Ez önmagában meglepő, hiszen itthon legfeljebb kétszer aratják a kamillát. (Bár az utóbbi években amúgy is drasztikusan lecsökkent a hazai kamillaültetvények száma.) Itt is „elleshettünk üzemi titkokat”. Csaba részletesen mesélt arról, hogy hogyan alakították át speciálisan a német kaszálva rakodó gépet, hogy az optimális legyen a kamillához, illetve hogyan tapasztalták ki az – irodalmi adatoktól eltérő – sortá-

volságot, magstűrőséget. Ő is hitelesen és őszintén beszélt a nehézségekről, a problémákról, az üzemi biotermelésben rejlő kockázatokról, így például arról, hogy a kamillát 3 évig helyben tartják és utána komoly földmunkára van szükség, mert az utóveteményt erősen tudja gyomosítani; vagy arról, hogy nincs kapacitásuk állattartással is foglalkozni, így külön megállapodás sze-

Magyarországi kiterő a gyógynövényes jogi szabályozásról

Hazánkban a Larix bemutatott példájához hasonló tevékenység ma gyakorlatilag tilos a jogszabály szerint. A teakeverékek lehetnek étrendkiegészítők (OÉTI számmal rendelkezők), de ebben az esetben fel kell tüntetni a beltartalmi összetevőket, amely meghatározásához szükséges laborvizsgálatot egy kis- vagy középüzem nem tud kitermelni, és ebben az esetben még mindig nem szerepelhet a csomagoláson a gyógyhatásra utaló leírás. Gyógyhatású terméként is értékesíthető lenne, ebben az esetben már OGYI engedély kell (gyakorlatilag klinikai, laborvizsgálatokkal igazolt gyógyhatással kell bírnia a keveréknek), ami még egy nagyságrenddel nagyobb költség a vállalkozónak. A hazai gyógynövény alkalmazás jogi szabályozásának még van jópár pikantériája, összességében számtalan ellentmondás és fejtelenség van a rendszerben... Csak bízni lehet benne, hogy előbb-utóbb a hazai jogalkotók és az őket befolyásoló körök is felismerik, hogy a gyógynövények alkalmazásában mekkora potenciál van, úgy egészségvédelmi, mint gazdasági vagy társadalmi téren. Látjuk a jó példát, nemcsak nyugatabbra, de keletebbre is. Dolgozva, becsületesen, nem kiskapukat keresve, nem lopva-csalva-hazudva, önerőből, hitel és komolyabb támogatások nélkül, jó célt szolgáló, virágzó vállalkozásokat lehetne teremteni itthon is.

rint kapnak egy bio-marhatartótól trágyát, enélkül gazdaságilag működésképtelenek lennének. Az aratás megtekintése után az üzemlátogatás elején kellemes meglepetés is fogadott: az üdítő-hűsítő tea mellé kúrtyós kalácsot kínáltak az asszonyok. A családi gazdálkodásban jelentős a rózsaszírom termesztés is, ez szinte kizárólag német exportra megy, ahogy egyébként a terményeik többsége is. Ahogy Csaba fogalmazott: Székely embernek olyan lenne gyógynövényt eladni, mint eszkimóknak a fókát. A szalagnál kamillát válogató és szárítalanító asszonyok is mondták, hogy itt azért még mindenki begyűjti magának az évre szükséges kamillát, cickafarkat, bojtorjánt, cseresznyeszárát, diólevelet, csalánt, útifüvet és egyebeket. Úgy mondták, minden háznál van legalább 10-20 felé gyógynövény, amit alkalmaznak náthára, gyomor-bajokra, borogatásnak, izületi fájdalmakra. Sokkal ritkábban járnak orvoshoz. De a házi orvosok is más szemléletet képviselnek, ahogy azt

egy másik alkalommal, szükségből, Parajdon megtapasztaltuk. Ott tényleg csak szükséges esetben írnak fel antibiotikumot, mert nagyon drága. Köptetőből inkább a természetes növényi kivonatot, vagy homeopátiás típust ajánlják, mint a gyári szintetikust, és nem a tudományos orvoslás elleni merénylet gyógynövényes készítményt javallani betegségekre.

A Csaba által vezetett családi gazdálkodás 10 embernek ad állandó munkát, s körülbelül még egyszer ennyinek a szezonban, napszámban. Azt mesélte, ha akarna, tudna komolyabb profitot kivenni egy-egy évben, de nincs rá szüksége, ha a család minden tagjának megvan a betevője és a fedele, inkább visszaforgatják a pénzt, új gépekbe, új eszközökbe. Néhány hektárján biodinamikus módszerrel gazdálkodik, érvényes Demeter minősítéssel, ami megint meglepő. Aki járatos a bio-minősítések terén, az tudja, hogy a Demeter még szigorúbb elő-

**SZAKÁCS CSABA
TERMÉKEI AZ
ÜZLETBEN**

írásokat tartalmaz, mint a „sima” EU-s bio (itthon Bio-kontroll, vagy Ökogarancia által tanúsított termékek); s itthon egyáltalán nem jellemző, hogy családi gazdálkodónak Demeter minősítése lenne. Csaba nem titkolta, hogy a demeteres termények előállítására jóval több kerül, mint az egyszerű bio-é, nem is minden növénytel érdemes vesződni, és csak gazdasági szempontból nem térülne meg, viszont így bent van egy olyan piacon, amire enélkül nehéz lenne betörni, és itt nem minden a pénz, hanem ez egy életforma. Szépen és hitelesen beszélt a szakmájáról, a hivatásáról. Csak kívánni tudom, hogy itthon is minél több ilyen habitusú gazdálkodó legyen.

Korond – Szász Ilyés mézei

Következő látogatásunk Korondon volt, Szász Ilyés méhésznél, hiszen a méhek és a gyógynövények szoros kapcsolatban állnak. Rengeteg gyógynövényünk méhporozta, vagyis szükségünk van a méhekre, ugyanakkor nagyobb méretű fűszerező-gyógynövényes ültetvények tökéletes méhlegelőt biztosíthatnak. Ilyés évtizedek óta méhészkedik, több mint 300 családja van, ahogy magáról mondta, kicsinek már túl nagy, de nagyok meg túl kicsi a gazdálkodásuk. Mézeik, krémmézeik, ízesített és gyógynövényes mézek mellett jelentős bevételük van a propoliszos készítmények és virágpórártékesítésből is. Foglalkoznak anyaneveléssel és családjukban van asztalos üzem is, így kaptárgyártással is. Mint mondta, neki már inkább az a fontos, hogy a kis méhé-

szeknek jó szezonjuk legyen, mert őmagának attól lesz jobb, ha a többieknek jó, hiszen a többi méhészt kiszolgálja. Ebben a gondolatban is érződött egy olyan gyökeres összefogási készség, amelyet itthon keresve is nehéz találni. Ilyés termékei „Góbé termékek”.

SZÁSZ ILYÉS MÉZEI

Góbéktól góbéknak

A „Góbé termék” 2010-ben jött létre, helyi összefogás (alulról induló civil kezdeményezés) eredményeként. Mottójuk: „helyi termelőktől, helyi kereskedővel, helyi embereknek”. Nem ördögösség és nem újdonság. Hazánkban is van hasonló kezdeményezés, bár azt hiszem, kevésbé ismertek és kevésbé sikeresek. A Góbé termékeknek széles a választéka pékárúk, tejtermékek, hústermékek, egyéb élelmiszerek (szörpök, gyümölcslevek, teák, szárított zöldség-gyümölcs, méz, lekvár, ecet) só-termékek, cukrászati termékek. Alig 3 év alatt elkezdték kiszorítani a multik közel azonos termékeit a polcokról. Helyitől helybe és még hozzátenném, jó minőség-

get, jó áron. Ismételni tudom csak magamat: van mit tanulnunk! Vegyük át a jó példákat!

Orotva – Csibiék természetes füvei

Ellátogattunk Orotvára is, a „Halasági Csibiékhez”. Csibi Imre bácsi egy Szabó Gyuri bácsinkhoz hasonló jellemű népi gyógyító volt, már 10 éve nincs közöttünk, de családja generációkon keresztül ápolja tovább az örökségét. Először lánya, Tünde mutatta be nekünk a gazdaságot, majd az unokák, Albert és Zsuzsanna meséltek arról, milyen a fiatalok élete egy ilyen öröklött tudással és gazdasággal, és ez hogyan egyeztethető össze a vágyott fiatalos, bulizós-városi életükkel. Itt már szinte vártuk az ízletes gyógynövénytea-kostolót és a bizalomba fogadó, őszinte szavakat. Csibiék valóban kis családi gazdálkodók, kézi erővel gyűjtenek, természetnek, szárítanak, aprítanak, csomagolnak, semmi nincs gépesítve. És ami szerintem fontos, hogy az öröklött tudás mellett tanult természetgyógyászok, népi gyógyítók is. Az ő gondolatrendszerükben nagyon meghatározó a spiritualitás. Ehhez kapcsolódó egyik gondolata az volt Tündének, hogy a szárított gyógynövény csak akkor hasznos, ha természetes módon van szárítva, a műszárítóban (hőkezelve) elégetik a növény lelkét,

megváltozik a rezgés- és energiaszintje, ami által már nem tudja kifejteni ugyanazt a hatást. A gyűjtésnél, aratásnál igyekeznek figyelembe venni a holdjárást is, hiszen tudományosan is igazolt, hogy a holdciklus jelentős hatással bír egyes növények beltartalmi értékeire. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy van egyfajta prioritási sorrend. Sok növénynek mindössze pár hét a gyűjtési ideje, így nem mindig tudják figyelembe venni a holdciklust, sokkal fontosabb, hogy esőmentes időszakban tudják begyűjteni a szükséges növényi részeket. Ők is hangsúlyozták, hogy a gyógynövények inkább megelőző jelleggel segítenek, mint gyógyító céllal, utóbbi esetben lassú hatású, akár 6-8 hetes kúra is szükséges a javuló állapot elérésére. Fontos a rendszeres és változatos gyógynövényfogyasztás, amely karban tartja a testet. Ugyanakkor, mint népi gyógyítóknak, a gyógynövények csak a tárházuk egy része, a gyógyításban jelentős szerepet játszik a csontkovácsolás, piócázás, kenés, ínazás, aromaterápia, virágterápia, mézes, vizes és szenes terápiák vagy a lélekgyógyászat avagy gyógyító hallgatások és beszélgetések. Ebbe a különös világba, csak mint elreppenő pillangókra nyerhettünk bepillantást, és számtalan fel nem tett és meg nem válaszolt kérdés okán meghívtunk kapunk jövőre hosszabb idő ott töltésére.

Székelyudvarhely – Csicsér Tangazdaság

Meglátogattuk a székelyudvarhelyi Csicsér Tangazdaságot is. Ez a célpontunk egy kissé kilógott a többi közül, de valójában hozzásegít egy objektívebb képalkotáshoz, s itt-ott megtördelte a Székelyföldről alkotott rózsaszín ködfelhőnket. Ugyanis a városi gyermek itt is városi és még városibb akar lenni. Gazdálkodni sokkal jobban tud virtuálisan, mint valósan, s a lexikális tanult tudása ugyan hatalmas, de gyakorlati tapasztalatnak teljesen híján vannak. 10 éve a környékben még voltak tangazdaságok, tankonyhák, amelyek már teljesen megszűntek. A Csicsér alig két éve működik. Nyitott tangazdaság, ideális családi program, van egy állattelep, mindenféle őshonos állattal, meg néhány különlegességgel, mint páva vagy japán csüngő hasú malacok, ezenkívül pár hektáron (szabadföldön és üvegházban vegyesen) bio konyhakertet tartanak fenn, ahol szedd-magad alapon ejthetik meg a városi tudatos vásárlók a heti zöldségbeszerzésüket. Idén tavasztól rendszeresen szerveznek óvodás, iskolás programokat, nyáron folyamatosan táboroztatnak, igyekeznek a természethez visszakanyarodó városi fiatalságot nevelni. Lovardájuk a város gyakorlatilag egyetlen nyilvánosan elérhető gyermek-lovagoltató helyszíne, lovászuk, Ábel pedig a Székely Vágtán is helyt állt. Ott jártunkkor bepillanthattunk az aktuális tábor életébe, hozzátvőleg 10-15 alsó tagozatos gyermek lehetett ott. Az itthoni erdei iskolákban tapasztalt jelenséget láttam magam előtt: ámulattal simogatták az állatokat,

lelkesen de sután próbálták használni a vasvillát, élvezettel segítettek zöldséget szedni vagy épp pucolni a közös ebédjükhöz, órákra lekötötte őket az ostorpattogatás vagy a nevezgolyó-készítés.

Sajnos technikai okok miatt nem jutottunk el a Székely Gyümölcs Egyesülethez, ahol nemcsak üzemi gyümölcsfeldolgozást és szárítást néztünk volna meg, de bizonyára részleteiben többet megtudtunk volna a néhány év alatt felvirágzó és külső segítség nélkül is működő „gazdálkodói szövetkezeti” struktúráról, a helyi tájfajta gyümölcsmentési program sikeréről, a hálózati együttműködésről, a közösségi összefogásról.

Szentábrahám – Csikiék családi gazdasága

Utolsó állomásunk a szentábrahámi Csiki Emeséhez és családjához vezetett, aki egyébként végig a helyi idegenvezetőnk volt, így számos anekdotát, történetet tőle hallottunk, de családjá történetéről is tőle tudtunk meg legtöbbet. Csíkszeredából elszármazó asszonyként egy holland származású biokertész férjjel került az Udvarszékhez tartozó Szentábrahámra, a házuk egy idős kúria, egy gyönyörű, egyhektáros kerttel. Itt termesztik, illetve a környékben gyűjtik a gyógynövényeket. A családi gazdaságot a mezőgazdaságban jártas családfő kezdte kiépíteni, ám váratlanul elhunyt, így az asszony egyedül – illetve a támogató családdal – vitte tovább és sikerre. A gazdaságban öten dolgoznak, Emese, két éppen felnőtté váló fia, István és Attila, tavasztól ősziig

Emese édesanyja, és szezonban még egy helyi nénit is foglalkoztatnak napszámban. A két nagyfiú, mint tűz és víz, szőke és fekete, egyikük a növények és művészetek (grafikák) nyelvén ért jobban, másikuk pedig a műszaki fejlesztésekben remekel, így rendkívüli segítségei az asszonynak, s ők maguk is büszkén meséltek a családi vállalkozásról. Elmesélték, hogy a mindennapi mezőgazdasági munkánál is nehezebb megtalálni a megfelelő és állandó piacot. Mint kézimunkával dolgozó családi kisvállalkozók, a termékeik nevezhetők drágának egy nagyüzemihez képest, de az egyedi kézi feldolgozás, a belégett szív és lélek mindenképpen jelentős hozzáadott értékkel bír. Ráadásul következő évtől ők is megszerzik a bio tanúsítást az eredendően is vegyszermentes gazdálkodásukra. Több helyi értékesítési csoporthoz is csatlakoztak, de érezhető volt, hogy nem felhőtlenül elégedettek, ami abból fakadhat, hogy a helyiek inkább még begyűjtik maguknak a szükségeset, a Székelyföldre érkező turisták pedig kevésbé vásárolnak teakeveréket, mint havasi mézet, áfonyalekvárt vagy agyagtárgyakat. Az utóbbi időben több itthoni fesztiválra, kiállításra is elju-

tottak, elmondásuk szerint itt számos – azóta visszatérő – tudatos vásárlót és néhány viszonteladó-partnert is sikerült nyerniük, így már hazánkban is elérhetőek a termékeik. Innovációt leginkább a szárításban hajtottak végre az utóbbi időben: egyedi, házi összeszerelésű, napenergiát használó „langyos” levegős szárítóval gyorsítják a természetes szárítási időt. Emese – bár saját elmondása szerint a Csíki Székben élő emberek zordak, mint a téli idő – nagyon kedves, nyílt ember volt, néhány óras ismeretség után, kellemes áfonyalikőr iddogálással, egészen baráti hangvétellű diskurálás alakult ki, titkos családi receptek, kacifántos élettörténetek megosztásával, aktuális politikai-gazdasági helyzetelemzéssel, aggodalmak megosztásával, egymás biztatásával, közös hittel a derűs jövőben.

Útravaló

A hazafelé úton elcsodálkoztam, milyen hihetetlen, hogy e rövid időbe mennyi minden belefért, milyen tudással, tapasztalattal, ismeretseggel gazdagodtunk. Tapasztalása-

CSICSER TANGAZDASÁG

ink csak részben voltak szakmaiak, de átéren is végtelenül hasznosak: hogyan működhet jól egy mikro, egy kis, vagy egy nagyobb léptékű gazdaság, hol van az a pont, amikor már gépesíteni, vagy táblásítani kell, hogyan lehet egyszerűen és olcsón jó marketingstratégiát kialakítani, hogyan lehet megtalálni a termékek iránt fogékony szűk vásárló kört... Tapasztalásunk másik fele társadalmi-szociális jellegű volt, amit mindannyiszor átélek, ha Székelyföldön járok: itt az emberek nemesebbek, ide pihenni és feltöltődni járok; beszippantva a havasi levegőt úgy érzem, hogy otthon vagyok, s mindig visszavágyom.

Szakmai utunkat Lakatos Márk, a Gyöngyösi Főiskola tanára, a Gyógy- és fűszernövény termesztő és feldolgozó szak felelőse szervezte, s ígéretet tett, hogy jövőre visszatérünk, terve szerint valamivel hosszabb időtartamban, egyúttal már nem csak nézni, hanem be is segíteni a gazdaságban. Hiszen olyan hatalmas tudás van ezeknél az embereknél, ami egyetlen könyvből sem szerezhető meg, s néhány nap alatt annyi mindennel gazdagodunk, töltődünk, ami – visszatérve a hazai taposómalomba is – hosszú időre új reményekkel tölt el.

Impresszum

Élő Falu – A Magyar Élőfalu Hálózat lapja

Szerkesztés, tördelés: Kajner Péter

Szerzők: Zaja Péter, Kilián Imre, Pártha Dász (Pócze Vilmos), Gyulai Iván, Novák Brigitta

Lapterv (külső): Iuga Laura **Lektorálta:** Farkas Judit

Képek forrása:

Zaja Péter: címlap, 2., 5., 20., 28. oldal. *Kajner Péter:* 14., 19. oldal. *Molnár Géza:* 35. oldal. *Gyulai Iván:* 38., 41., 42., 44., 45. oldal. *Lantos Tamás:* 25. oldal. *Kilián Imre* előadása (<http://sdse.hu/tudatos-let/konferencia-2012-08-31/prezentaciok/kilian-imre.gyurufu-madartavlatbol.pdf>): 9., 10., 23. oldal. *Misik Tamás:* 26. oldal. <http://tinyurl.com/m2zqrup>

12. oldal: *Rév Szilvia* (<http://okovolg.hu/wp-content/uploads/Gyurufu.jpg>). 16. oldal: *SzállásKérés.hu* – Lovastanya Vendégház (<http://static.szallaskeres.hu>). 31., 32., 34. oldal: *Ökötölgy Alapítvány*. 47. oldal: *Larix, Sovata* (<http://larix.freetzi.com/magyar.htm>). 48. oldal: *Salt Lake Travel* (<http://www.sovatatravel.ro>). 50. oldal: *e-Népiúság.ro* (<http://www.e-nepujasag.ro/op/article/legdinamikusabban-fejlodo-gazdasagi-ag>). 51. oldal: *Székely Termék* (<http://www.szekelytermek.ro/?l=hu&m=szasz-ilyes-egyen-i-vallalkozo>). 52. oldal: *Góbé termék* (<http://www.gobetermek.ro>). 54. oldal: *Csicser Tangazdaság* (<http://csicsertangazdasag.merkuraruhaz.ro>).

Ha szeretne előfizetni a lapra, kérjük írjon ide: kajnerp@elotisa.hu

vagy ide: Zaja Péter • 7478 Bárdudvarnok, Visnyeszéplak 48.

Honlapunk: www.elofaluhalozat.hu

MAGYAR ÉLŐFALU HÁLÓZAT
2015

